

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ulrika Sanded

Att söka upp sin förövare

En diskursanalys av den rättsliga konstruktionen av det sexuellt självskadande
subjektet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: Period 1 VT2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Introduktion	6
1.2 Syfte	7
1.3 Forskningsläge och problemformulering	7
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Metod och material	9
1.5.1 Allmänt om metod	9
1.5.2 Närmare om den diskursiva undersökningen i denna uppsats	11
1.6 Teori	14
1.6.1 Ett autonomt eller kontextualiserat subjekt?	14
1.6.2 Invändningar mot kontextualisering	16
1.6.3 Det dubbla angreppssättet	18
1.6.4 Vad som avses med kontextualisering i denna uppsats	19
1.7 Uppsatsens disposition	20
2 SASI OCH DE OBJEKTIVA REKVISITEN	21
2.1 Sexuellt självska debeteende	21
2.2 Inledning brottsbalken och LVU	22
2.3 Våldtäkt 6 kap. 1 § brottsbalken	23
2.4 Våldtäkt mot barn 6 kap. 4 § brottsbalken	26
2.5 Omhändertagande enligt 3 § LVU	27
3 PERSONLIGT ANSVAR	29
3.1 Inledande ord	29
3.2 Uppsåt	29
3.3 Grov oaktsamhet	30

3.4	Skuld vid brott riktade mot barn	31
3.5	Grov oaktsamhet vid fall av sexuellt självskadebeteende	33
4	DEN RÄTTSLIGA PRÖVNINGEN	36
4.1	Inledande ord	36
4.2	Brottmålen	36
4.2.1	Göta hovrätt mål B 3190-13	36
4.2.2	Linköpings tingsrätt mål B 997-14	37
4.2.3	Svea hovrätt mål B 2517-15	37
4.2.4	Svea hovrätt mål B 6051-15	39
4.2.5	Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15	40
4.2.6	Norrtälje tingsrätt mål B 68-17	40
4.2.7	Gotlands tingsrätt mål B 552-16	41
4.3	Förvaltningsrättsliga mål	41
4.3.1	Förvaltningsrätten i Linköping mål 7303-14	42
4.3.2	Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15	42
4.3.3	Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16	43
4.3.4	Förvaltningsrätten i Jönköping mål 3352-18	43
4.3.5	Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18	44
4.3.6	Förvaltningsrätten i Stockholm mål 24102-18	44
4.3.7	Förvaltningsrätten i Jönköping mål 646-19	45
4.4	Sammanfattning	45
5	KONSTRUKTIONEN AV DET SJÄLVSKADANDE RÄTTSSUBJEKTET	46
5.1	Den diskursiva undersökningen	46
5.2	Diskurser om situationen i vilken en sexualhandling uppkommer	47
5.2.1	Aktivt handlande/risktagande	48
5.2.2	Frivilligt och ömsesidigt deltagande	49
5.2.3	Subjektets psykiska mående	51
5.3	Det aktiva självskadande subjektet	52
6	DET SJÄLVSKADANDE SUBJEKTET I KONTEXT	54
6.1	Inledande ord	54
6.2	Förståelsen av det sexuellt självskadande subjektets aktivitet...	54
6.3	...men även inskränkta utrymme för aktivitet	56
6.4	En flexibel tolkning av subjektet	57
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	66

Summary

Sex as self-injury could be described as a pattern of seeking destructive sexual connections in order to harm oneself mentally and/or physically. In Sweden, this behaviour is relatively unexplored, especially within the legal system. Nevertheless, people, which could be assumed to suffer from sex as self-injury, are to be found in both penal- and administrative fields of law.

In this thesis I firstly examine the understanding of rape defined in Chapter 6 of the Penal Code, in cases which include sex as self-injury. I also examine article 3 of the Care of Young Persons Act. Moreover, the defendant's guilt is discussed, and special attention is paid to the new provision of negligent rape in Chapter 6 art. 1 a of the Penal Code. Despite the lack of established assessments of negligence in this field, one could argue that such an assessment most probably will depend on external, visible factors like cuts, burns and/or previous contacts between the parties.

Furthermore, the current way of describing sex as self-injury have been criticized for blaming the subjects who self-harm since they, in many cases, have contacted their perpetrators. This raises the question of how these subjects are described within the legal system.

I therefore analyse, using discourse analysis, *how subjects who self-harm using sex*, are constructed in 14 judgements from general and administrative courts. I study how *situations of sexual acts* are constructed through recurrent portrayals; this as a way of studying the *construction of subjects who self-harm using sex*. My work is based on social constructionist theory which emphasises that describing subjects and objects in different ways, gives them different content.

My study of the 14 judgements shows that subjects who self-harm in many cases are constructed as *active subjects*. The sexual acts committed are in several cases described as a consequence of their behaviour, for example their selling of sex or other risk-taking conduct. An alternative discourse focused on the subject's poor mental health as an explanation of the situation.

The findings of the discourse analysis are lastly brought to an analysis of how individuals' behaviours should be understood in the light of contextual aspects such as unequal power balances. Several scholars have stressed the importance of contextual aspects to understand certain behaviours while not reducing the subject's agency. Regarding subjects who self-harm using sex, such theories can be used to understand their behaviour as neither fully consenting nor as only irrational. To be able to make such *flexible interpretation* of those subjects in the legal system, more knowledge of sex as self-injury is required.

Sammanfattning

Med sexuellt självskadebeteende avses, förenklat sett, ett handlingsmönster vari en person söker sig till destruktiva sexuella förbindelser i syfte att skada sig själv psykiskt och/eller fysiskt. Beteendet är relativt utforskat i Sverige, och kunskap saknas särskilt inom den juridiska disciplinen. Ändå förekommer det personer, vilka kan antas lida av denna typ av självskada, inom både den straffrättsliga och förvaltningsrättsliga disciplinen, då i egenskap av rättssubjekt.

Arbetet inleds med en undersökning av hur 6 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken samt 3 § LVU, kan förstås vid fall av sexuellt självskadebeteende. Även frågor om den tilltalades personliga skuld behandlas. Utifrån en rättsanalytisk metod undersöks särskilt det nya oaktsamhetsansvar som infördes i och med 6 kap. 1 a § brottsbalken. I brist på etablerade oaktsamhetsbedömningar på området går det att argumentera för att bedömningen med stor sannolikhet blir beroende av vissa yttre faktorer, som exempelvis dokumenterade skär- och brännskador och/eller tidigare internetkontakter mellan parterna.

Hur sexuellt självskadande subjekt beskrivs och förstås i allmänhet, har vidare fått kritik för att till viss del skuldbelägga den som självskadar; resonemangen bygger på att subjektet själv har sökt upp sin förövare. Frågan är hur dessa subjekt bedöms och talas om inom den juridiska disciplinen.

Uppsatsens andra del tar därför sin utgångspunkt i frågan om hur domstolen *konstruerar det sexuellt självskadande subjektet* i 14 mål från allmän och förvaltningsdomstol. Genom en diskursanalytisk ansats undersöker jag återkommande beskrivningar av, och resonemang om, *situationen i vilken en sexualhandling uppkommer*; detta som ett led i undersökningen av *konstruktionen av det självskadande subjektet*. Arbete företas utifrån en socialkonstruktivistisk idé om att det sätt vi beskriver något på får betydelse för dess innehåll.

Undersökningen av de utvalda målen visar att det självskadande subjektet i flera mål porträtteras som ett *aktivt subjekt*. Sexualhandlingarna förstods nämligen till viss del mot bakgrund av subjektets *aktiva handlande* och/eller *frivilliga deltagande*, då dessa exempelvis sålt sex eller sökt upp andra riskfyllda situationer. I en alternativ diskurs förstods sexualhandlingarna dock mot bakgrund av subjektets psykiska mående och individen porträtterades som både aktiv och passiv.

Resultatet av den diskursanalytiska undersökningen problematiseras även utifrån ett genusrättsvetenskapligt teoretiskt ramverk om *kontextualiserade subjekt*. Utifrån denna position har flera författare betonat vikten av att betrakta individens handlanden mot bakgrund av den bredare kontext vari individen befinner sig/utifrån strukturella maktförhållanden; detta utan att reducera individens utrymme för aktörskap. I förhållande till sexuellt självskadande subjekt möjliggör teorierna en förståelse av subjektets handlingar som något annat än ett *fullständigt uttryck för frivillighet*, eller motsatt, enkom som ett uttryck för en inneboende irrationalitet hos subjektet. Det krävs dock ökad kunskap om sexuellt självskadebeteende inom den

juridiska disciplinen för att en sådan *flexibel tolkning* av det sexuellt självskadande subjektet ska vara möjlig.

Förord

Tack Ulrika Andersson för inspirerande handledning, givande kommentarer på uppsatsen och för att du intresserar dig för vad vi studenter gör, både inom och utanför juridiken.

Tack till Er som korrekturläst uppsatsen och kommit med värdefulla synpunkter.

Tack till vännerna i Lund för en bra kombination av studier och festligheter. Tack till mamma, pappa och Erik för all tid på Öland mellan studierna, och för att det alltid finns utrymme för långa kaffepauser där.

Lund, maj 2019
Ulrika Sanded

Förkortningar

BDSM	Samlingsbegrepp för de sexuella uttrycken bondage/disciplin, dominans/submission och sadomasochism
Brottsbalken	brottsbalk (1962:700)
HVB-hem	Hem för vård eller boende
LVU	lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NSSI	Non-suicidal self-injury
SASI	Sex as self-injury

1 Inledning

1.1 Introduktion

Självskadebeteende hos ungdomar är inget ovanligt i Sverige och inom gruppen som självskadar är unga kvinnor överrepresenterade.¹ Beteendemönstren är komplexa och kan omfatta handlingar av flera olika slag som exempelvis att skära eller bränna sig, men även mer indirekta ageranden som att missbruka beroendeframkallande medel. Trots att det föreligger forskning om sambandet mellan mental ohälsa och sexuellt destruktiva vanor är fenomenet *sexuellt självskadebeteende* ett relativt outforskat område.² Med sexuellt självskadebeteende avses, förenklat sett, ett handlingsmönster vari en person söker sig till destruktiva sexuella förbindelser i syfte att skada sig själv psykiskt och/eller fysiskt.³

Debatten om sexuellt självskadebeteende har dock fått kritik för att, genom sättet att beskriva beteendet på, i viss mån lägga över ansvaret för det som inträffar på den unge. Dessa ungdomar har i många fall själva sökt upp den eller de personer som sedan utnyttjar dem.⁴ Även ungdomarna själva tenderar att skuldbelägga den som exempelvis säljer sexuella tjänster för att skada sig.⁵ Frågan är hur sexuellt självskadande ungdomar, eller sexuellt självskadande subjekt som jag också kommer att benämna dem, bedöms och beskrivs inom den juridiska disciplinen.

Dessa ungdomar förekommer som rättssubjekt inom bland annat den straffrättsliga och förvaltningsrättsliga disciplinen varför en studie av dessa rättsområden är av intresse. Idén att på detta sätt företa en tvärstudie av hur rättssubjekt hanteras inom både social- och straffrätten är inte ny och har företagits av bland andra Andersson och Mattsson i ett projekt om samhällets reaktioner på ungdomars oönskade beteenden i gäng.⁶ Med denna uppsats avser jag att undersöka hur sexuellt självskadande subjekt behandlas i mål om våldtäkt enligt 6 kap. brottsbalk (1962:700)⁷ och i mål om omhändertagande enligt 3 § lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga⁸; låt

---

¹ SOU 2016:42 s. 133; Socialstyrelsen: Statistik om skador och förgiftningar <<https://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikefteramne/skadorochforgiftningar>> besökt 2019-04-29.

² Fredlund (2019) s. 14 f.

³ Jonsson och Lundström Mattsson (2012) s. 19.

⁴ Kristjansdóttir (2016) Fria Tidningen.

⁵ SOU 2016:42 s. 133.

⁶ Se Andersson och Mattsson (2011), som en del av forskningsprojektet ”En för alla. Individer och grupper i socialrättslig och straffrättslig prövning”.

⁷ Vidare brottsbalken.

⁸ Vidare LVU.

vara som ett potentiellt brottsoffer inom den ena disciplinen och som ett subjekt, föremål för tvångsvård inom den andra.

Av intresse är även frågor om de individer som har sexuella kontakter med en person som har ett sexuellt självskadebeteende; vilken skuld kan och bör vi tillskriva dem? Här blir en undersökning av den tilltalades personliga skuld enligt det straffrättsliga systemet främst av intresse. I fokus står den nya bestämmelsen om oaktsam våldtäkt som infördes den 1 juli 2018 i och med den nya sexualbrottslagstiftningen.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur domstolen konstruerar *det sexuellt självskadande subjektet* i mål om våldtäkt enligt 6 kap. brottsbalken och i mål om omhändertagande enligt 3 § LVU. Ett ytterligare syfte är att undersöka hur denna konstruktion kan förstås utifrån idéer om ett kontextualiserat rättssubjekt.

Med denna uppsats ämnar jag även, som ett delsyfte, att undersöka det oaktsamhetsansvar som införts i och med 6 kap. 1 a § brottsbalken och hur detta kan och bör förstås vid fall av sexuellt självskadebeteende.

1.3 Forskningsläge och problemformulering

Sex som självskada är, som tidigare påpekats, ett relativt nytt forskningsområde i Sverige. Ämnet har uppmärksammats av bland annat tjej- och kvinnojourer, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och nu senast, under våren 2019, i en doktorsavhandling från Linköpings universitet.⁹ Avhandlingen är ett av de första vetenskapliga projekten på området och kartlägger sambandet mellan sex och självskadebeteende genom kvantitativa och kvalitativa studier. Även vikten av att kontextualisera självskadande subjekts handlingar har lyfts inom genusrättslig/samhällsvetenskaplig forskning där självskadande handlingar undersökts utifrån den särskilda position som ungdomar befinner sig i.¹⁰

Inom rättsväsendet är frågan om sexuellt självskadebeteende fortfarande relativt obehandlad. Flera aktörer, bland annat den ideella organisationen Fatta och kriminologen Nina Rung, har dock påkallat behovet av ett tydligt ställningstagande från lagstiftarens sida vad gäller självskadebeteende och våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 § brottsbalken. Även ökad kunskap inom rättstillämpningen har ansetts nödvändig.¹¹

---

⁹ Se Fredlund (2019) s. 5 f.

¹⁰ Se Ekman (2018).

¹¹ Se bland annat Regeringskansliet: Fattas yttrande över betänkandet SOU 2016:60; Rung (2016) SvD.

Undersökningen i denna uppsats har därför sin startpunkt i frågan om hur de utvalda bestämmelserna 6 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken samt 3 § LVU kan förstås, enligt gällande rätt, vid fall av sexuellt självskadebeteende. Frågan om hur sexuellt självskadebeteende hanteras rättsligt ger även, mer specifikt, upphov till frågor om den tilltalades personliga skuld inom den straffrättsliga disciplinen. Vilket ansvar kan vi tillskriva en individ som har sexuella kontakter med en person som har ett sexuellt självskadebeteende då den senare upplever det inträffade som ett övergrepp? Frågan blir framförallt intressant i förhållande till bestämmelsen om oaktsam våldtäkt, beträffande personer över 15 år, och behandlas utifrån följande frågeställning:

1. Hur kan 6 kap. 1 a § brottsbalken förstås vid fall av sexuellt självskadebeteende?

Uppsatsens andra del består av en diskursiv undersökning av underrättsavgöranden från både allmän domstol och förvaltningsdomstol där det finns utrymme att argumentera för att målsäganden/den unge lider av sexuellt självskadebeteende. Diskursiva undersökningar av hur domstolen konstruerar olika subjekspositioner inom straffrätten har tidigare företagits av bland andra Ulrika Andersson¹² och Monica Burman¹³. Arbeten som dessa lägger grunden för att, på liknande vis men mer specifikt, undersöka rättssubjekt vilka självskadar genom sex. Uppsatsens andra del utgår därför från följande frågeställningar:

2. Hur konstruerar domstolen den situation i vilken en sexualhandling uppkommer?
3. Hur konstruerar domstolen det sexuellt självskadande subjektet?
4. Hur kan sistnämnda konstruktion förstås utifrån idéer om ett kontextualiserat rättssubjekt?

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen är ett rättsvetenskapligt arbete och utgår från juridisk metod och argumentation. Väl medveten om vikten av psykologisk och medicinsk kunskap för en full förståelse av självskadande personers specifika skyddsbehov är syftet med uppsatsen dock att utreda de rättsliga förutsättningarna vid och bedömningarna av sexuellt självskadebeteende. Det innebär att uppsatsen inte presenteras som ett tvärvetenskapligt arbete även om vissa definitioner och begrepp är hämtade från psykologisk vetenskap.

---

¹² Se Andersson (2004).

¹³ Se Burman (2007).

Jag har valt att företa arbetet med denna uppsats utifrån en genusrättsvetenskaplig position. Det innebär att fokus bland annat ligger på hur maktrelationer baserade på genus påverkar rättens utformning och tillämpning.¹⁴ Trots att ett barnperspektiv kan tillföra värdefulla insikter på ett område där många av de berörda rättssubjekten är barn, fokuseras frågan om sexuellt självskadande subjekt i denna uppsats inte kring ålder utan främst kring genus. Som jag bedömer det är den minsta gemensamma nämnaren för de utvalda målen nämligen synen på kön/genus. Med detta åsyftas att subjektets utsatthet i någon mån går att hänföra till föreställningar om hur män och kvinnor kan och ska agera.

Vid framställningen av den rättsliga regleringen görs ingen ingående analys av brottsbegreppets delar och medföljande principer. Redogörelsen av vad som utgör en otillåten gärning enligt 6 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken tillhör uppsatsens bakgrund och företas för att bilda läsaren en uppfattning om hur bestämmelserna kan förstås vid fall av sexuellt självskadebeteende. Vid mål om våldtäkt blir frågor om exempelvis gärningsculpa m.m. vidare sällan ett problem.¹⁵

Vidare behandlas vissa rekvisit endast översiktligt, exempelvis "[...] samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag [...]"¹⁶. Tillämpningen av dessa rekvisit är naturligtvis av intresse vid fall av sexuellt självskadebeteende. De utvalda målen behandlar dock, som utgångspunkt, situationer där det inte förelegat några större tveksamheter kring huruvida det förekommit en sexualhandling enligt brottsbalkens definition. Andra rekvisit, exempelvis de rörande utnyttjande av någon i beroendeställning behandlas inte alls i förhållande till sexuellt självskadebeteende.

En viktig, men i förhållande till uppsatsens frågeställningar, något utomstående del är frågor om beviskrav och bevisvärdering inom de olika disciplinerna. Dessa frågor behandlas därmed inte.

1.5 Metod och material

1.5.1 Allmänt om metod

Uppsatsens andra kapitel innehåller en redogörelse för hur 6 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken samt 3 § LVU kan förstås enligt gällande rätt vid fall av sexuellt självskadebeteende. Med andra ord undersöks förutsättningarna för att döma för våldtäkt respektive tvångsvård vid fall där målsäganden/den unge lider av sexuellt självskadebeteende. Redogörelsen utgör en rättslig bakgrund till uppsatsens problemformulering och företas genom att granska lagtext,

---

¹⁴ Jfr Gunnarsson m.fl. (2018) s. 38.

¹⁵ Jfr Asp och Ulväng (2013) s. 143.

¹⁶ 6 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken.

förarbeten, praxis och doktrin. Målet är att utreda gällande rätt med ledning av de traditionella rättskällorna. I och med mitt uttalade genusrättsliga perspektiv lyfts även vissa kritiska aspekter och arbetet kan således hänföras till den rättsanalytiska traditionen.¹⁷

Ovan redovisade metod används även vid undersökningen av den tilltalades ansvar. Undersökningen av det oaktsamhetsansvar som infördes i och med 6 kap. 1 a § brottsbalken företas således genom att granska lagtext, förarbeten och doktrin. Då jag inte funnit någon diskussion om oaktsamhetsbedömningar i förhållande till fall av sexuellt självskadebeteende och våldtäkt jämför jag frågan med rättsvetenskapliga diskussioner om oaktsamhetsbedömningen i förhållande till ett barns ålder enligt 6 kap. 13 § brottsbalken.¹⁸ Dessa diskussioner har en kritisk utgångspunkt. Jämförelsen företas för att undersöka vilka skyddsbehov som lagstiftaren beaktar särskilt.

För att undersöka hur domstolen konstruerar det självskadande subjektet i de utvalda domarna utgår uppsatsens femte kapitel från en diskursanalytisk ansats. En diskurs kan, något förenklat, förstås som ett visst sätt att beskriva och förstå världen på. Genom diskurser skapas representationer av verkligheten samtidigt som diskurserna i sig kan sägas konstruera den.¹⁹ Hur den dömande verksamheten beskriver och argumenterar kring sociala fenomen och interaktioner som *sexuellt umgänge där en av parterna självskadar*, kan därför förstås som en rättslig diskurs.²⁰ Det är innehållsskapandet i dessa texter som är föremål för min studie.

Inom diskursanalytisk metod får synen på språket en framträdande roll. I och med utformningen av den andra och tredje frågeställningen ansluter jag mig till idén om att det sätt vi beskriver något på får betydelse för dess innehåll. Detta förhållningssätt utgår från en socialkonstruktivistisk förståelse av kunskap, där kunskap är ”konstruerad och kontextuell” och således inte något som existerar oberoende av människans påverkan. Inom diskursanalytisk metod kommer detta specifikt till uttryck genom bland annat synen på språk.²¹ Genom *språket*, vilket i denna uppsats förstås i vid mening, skildrar vi inte bara verkligheten utan bidrar samtidigt till att socialt

---

¹⁷ Jfr Sandgren (2018) s. 50 f.

¹⁸ Det finns i skrivande stund få fällande domar vad gäller 6 kap. 1 a § brottsbalken. Ett mål från Uppsala tingsrätt, mål B 4530-18, dom 2019-04-26, kan dock uppmärksammas i vilket den tilltalade dömdes för oaktsam våldtäkt efter att ha köpt sex av en kvinna. Enligt tingsrätten var mannen grovt oaktsam beträffande omständigheten att kvinnan var utsatt för människohandel och därmed inte deltog frivilligt eftersom hon befann sig i en särskilt utsatt situation. Målet har överklagats.

¹⁹ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 7; Gunnarsson m.fl. (2018) s. 112.

²⁰ Jfr Gunnarsson m.fl. (2018) s. 112.

²¹ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 11, 15; jfr Gunnarsson och Svensson (2009) s. 116 f.

konstruera den.²² Som en följd av detta får sociala fenomen, exempelvis begrepp och subjekt, innehåll genom olika diskurser.²³ Detta utvecklas nedan.

Den presenterade metoden är nära sammankopplad med Foucaults teorier om makt. Eftersom diskurser bidrar till vår förståelse av verkligheten, dess subjekt och objekt, implicerar de, i linje med dessa teorier, makt. Olika diskurser möjliggör olika sätt att tänka och tala på och skapar gränser för vilka erfarenheter som ges mening och på vilket sätt de ska förstås.²⁴ Makt finns enligt Foucaults synsätt överallt och produceras i alla typer av relationer: inom familjen, grupper, institutioner och även inom rättsliga diskurser.²⁵ Som ett exempel på ett område där makt är centralt nämner Foucault sexualitet. Sexualitet är ingen av naturen otämjbar drift utan ett ”ställe där maktrelationerna trängs”²⁶. Förståelsen av sexualitet har även problematiserats av Franke som menar att sexualitet varken kan eller bör hänföras enbart till erotik eller fara/risk utan till ett utrymme med komplexa maktrelationer och handlanden.²⁷

1.5.2 Närmare om den diskursiva undersökningen i denna uppsats

Med förbehåll om att föreliggande framställning av de legala diskurserna kring sexuellt självskadande subjekt är en av flera möjliga, har 14 domar valts ut.²⁸ Medveten om att urvalet av mål och författarens position i övrigt delvis påverkar utformningen av studien är det av vikt att redogöra för den position utifrån vilken den här uppsatsen är författad.²⁹ Undersökningen företas utifrån ett genusrättsvetenskapligt perspektiv vilket innebär att jag betraktar rättssystemet som en del av ett större sammanhang där faktorer som genus påverkar rättens utformning, tillämpning och gränser.³⁰ Utifrån detta perspektiv kan frågan om hur domstolen konstruerar det självskadande rättssubjektet läsas som spörsmål om hur föreställningar om kön/genus kan antas komma till uttryck inom den dömande verksamheten. För att undersöka detta, tillämpas i linje med den genusrättsvetenskapliga traditionen, en bred kunskapssyn och det analyserade materialet består av underrättsavgöranden. Sådana underrättsavgöranden kan vara av betydelse vid studier av vilka

---

²² Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 15 f.; Bergström och Ekström (2018) s. 255.

²³ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 20 f.; Gunnarsson m.fl. (2018) s. 112.

²⁴ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 19 ff.; Andersson (2004) s. 32.

²⁵ Foucault (2002) s. 103 f.; Andersson (2004) s. 37; Bladini (2013) s. 19.

²⁶ Foucault (2002) s. 112.

²⁷ Franke (2002) s. 293 f.; Franke (2009) s. 44. Se även Wegerstad (2011) s. 278, 288 f. om hur de svenska sexualbrottens sexualitet till stor del konstrueras som erotik och hur maktaspekten därmed riskerar att gå förlorad.

²⁸ Jfr Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 29.

²⁹ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 29.

³⁰ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 38.

förväntningar den dömande makten har på vissa kroppar och deras ageranden.³¹

Urvalet av brottmål gick till enligt följande. I databasen Karnov sökte jag på orden *självskadebeteende** och *våldtäkt** och sorterade på hovrättsavgöranden avkunnade från och med år 2013 till och med mars 2019. Med dessa avgöranden kommer även tingsrättens bedömning och de utvalda resonemangen är hämtade från båda instanser i de fall hovrätten anslutit sig till tingsrättens bedömning. Som utgångspunkt valdes sedan de mål ut där målsäganden själv uttryckt att denne deltagit i den åtalade gärningen för att skada sig själv, alternativt, där vittnesuppgifter talade för detta. Det innebär att mål där den åtalade gärningen huvudsakligen uppstod till följd av våld eller hot om våld sorterades bort. Alla mål avser åtal för våldtäkt eller våldtäkt mot barn. Vad gäller åtalen för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § brottsbalken rör alla dessa händelser vilka inträffade efter den 1 juli 2013. Denna avgränsning är, enligt mig, motiverad med anledning av bestämmelsens ändrade lydelse från och med 1 juli 2013 då rekvisitet *särskilt utsatt situation* ersatte rekvisitet *hjälplost tillstånd*.³² Åtalen för våldtäkt mot barn rör händelser vilka inträffade både innan och efter den 1 juli 2013. Den tidsmässiga begränsningen består här i att målen är avkunnade från och med 2013 till och med mars 2019. Försöksbrott sorterades bort.

Ett förbehåll måste dock göras.³³ De utvalda målen behandlar beteenden vilka jag presumerar faller under den presenterade definitionen av sexuellt självskadebeteende. Målsäganden har till exempel själv uttryckt att denne ville att sexualhandlingen skulle göra ont, att denne gjorde det för att skada sig själv och/eller att personer runt omkring målsäganden uttryckt att denne hade ett destruktivt förhållande till sex. Fredlunds studier visar vidare att det är vanligt att personer som självskadar genom sex även lider av non-suicidal self-injury, NSSI, vilket bland annat kan bestå av att skära eller bränna sig utan avsikt att ta sitt liv.³⁴ I de utvalda målen finns någon form av dokumenterad NSSI vilket, tillsammans med de övriga omständigheterna, kan indikera ett sexuellt självskadebeteende. Att en person lider av NSSI och deltar i sexuella aktiviteter som denne senare ångrar behöver dock inte innebära att handlingarna företagits i självskadande syfte. Någon fullständig vetskap om huruvida målsägandena faktisk led av sexuellt självskadebeteende är med tanke på definitionens subjektiva moment svårtillgänglig.³⁵ Målen har valts ut då de, enligt min mening, presumeras handla om sexuellt självskadebeteende.

---

³¹ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 100.

³² Prop. 2012/13:111, bet. 2012/13:JuU20, rskr. 2012/13:234.

³³ Stycket är upplagt efter samtal med Sofia Åkerman den 14 maj 2019.

³⁴ Fredlund m.fl. (2017) s. 6, 8 f.; Fredlund (2019) s. 14.

³⁵ Resonemanget bygger på samtal med Sofia Åkerman den 14 maj 2019.

Urvalet av förvaltningsrättsliga domar gick till på ett delvis annorlunda sätt. I detta urval fick det subjektiva momentet i vissa fall stå tillbaka. Liksom vid brottmålen sökte jag på orden *självskadebeteende** och *våldtäkt** i databasen Karnov. Jag gjorde även en sökning på kombinationen *självskadebeteende** och *sex**. Jag sorterade på kammarrättsavgöranden vilka behandlar 3 § LVU och som avkunnats från och med 2013 till och med mars 2019. I denna del valdes sedan mål ut där socialnämnden, men nödvändigtvis inte den unge, bedömt att det föreligger någon form av sexuellt självskadebeteende. Även anhörigas uppgifter fick vara vägledande i frågan om den unges förhållande till sex. Tre mål valdes ut. Därefter företog jag ytterligare en sökning genom att söka på orden *självskadebeteende** *destruktivt sex** och *socialt nedbrytande beteende**. För att bredda sökningen gjordes ingen avgränsning till domar vilka behandlats i två instanser. Resultaten utgjorde således avgöranden från både förvaltningsrätten och kammarrätten. Enligt kriterierna ovan valdes ytterligare 4 mål ut. Sammanfattningsvis består det utvalda materialet således av 7 mål från allmän domstol och 7 mål från förvaltningsdomstol.

Utifrån tanken att de utvalda domarna behandlar fall av sexuellt självskadebeteende, vilket innebär att målsäganden till viss del varit medverkande till sexualhandlingen, undersöks hur domstolen konstruerar *situationen i vilken en sexualhandling uppkom*. Det som undersöks är med andra ord hur innehållet och argumentationen i domarna skapar parternas handlande diskursivt.³⁶ Att identifiera och analysera dessa resonemang är ett led i undersökningen av konstruktionen av det självskadande rättssubjektet.³⁷

Att fokusera på innehållet och den konkreta argumentationen i domarna ligger även i linje med Potters och Wetherells diskurspsykologiska metod och utgör ett sätt att förstå skapandet av subjekt. I sådana undersökningar är förståelsen av hur identiteter och grupper skapas central, vilket även är det huvudsakliga intresset i min uppsats.³⁸ Min metod kan även beskrivas som en kvalitativ textanalys där fokus, likt Anderssons i *En för alla – alla för en?*, ligger på domstolens bedömningar och argumentation.³⁹ Konkret kan mitt tillvägagångssätt beskrivas som en undersökning av återkommande beskrivningar och argument kring⁴⁰ situationen i vilken en sexualhandling uppkommer.

Eftersom vår kunskap om världen sätter ramarna för vad som kan upplevas och av vem, får den betydelse för enskilda individers handlingsutrymme.⁴¹

---

³⁶ Jfr Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 114, 124, 129; Jfr Bergström och Boréus (2018) s. 26.

³⁷ Jfr Anderssons tillvägagångssätt i Andersson (2004) s. 42 f., 207 f.

³⁸ Jfr Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 114, 116, 129; Jfr Bergström och Ekström (2018) s. 280.

³⁹ Se Andersson (2013) s. 222 f. som hänvisar vidare till Bergström och Boréus (2018).

⁴⁰ Bergström och Ekström (2018) s. 280.

⁴¹ Bergström och Ekström (2018) s. 258.

Genom olika diskurser skapar vi således olika individers handlingsutrymme vilket dock kan ändras om diskurserna ifrågasätts.⁴² I denna uppsats är det sexuellt självskadande subjektets handlingsutrymme av intresse. Vilka beteenden går till exempel att förena med bilden av ett brottsoffer och vilka är svårförenliga med detsamma? Frågor om vem som kan anses vara ett offer, och varför, ser jag som en undersökning av diskursernas sociala konsekvenser. Det sätt domstolarna argumenterar på är nämligen konstituerande för den sociala ordningen. Enligt diskurspsykologin blir detta en analys av hur makt konstrueras och reproduceras genom användningen av olika diskurser.⁴³ Undersökningen företas i uppsatsens sista kapitel genom att problematisera hur konstruktionen av subjektet kan förstås utifrån det teoretiska ramverket om kontextualiserade subjekt. Materialet i denna del består främst av vetenskaplig litteratur och artiklar författade av genusrättsvetenskapliga författare som Nicola Lacey, Iris Marion Young och Ulrika Andersson. I denna del är det främst den straffrättsliga disciplinen som undersöks men teorierna appliceras även, till viss del, på det självskadande subjektet inom förvaltningsrätten.

1.6 Teori

1.6.1 Ett autonomt eller kontextualiserat subjekt?

Uppsatsens teoretiska ramverk bygger på idéer om ett kontextualiserat straffrättsligt subjekt. Nedan presenteras dessa teoretiska utgångspunkter samt vilka för- respektive nackdelar det finns med att betrakta den straffrättsliga individen från denna position.

Det i metodavsnittet beskrivna angreppssättet med fokus på strukturell underordning av vissa individer är nämligen ingen självklar utgångspunkt i straffrätten där individen som utgångspunkt betraktas som autonom och rationell. Den rättsvetenskapliga traditionen bygger nämligen på liberala idéer om ett rättssubjekt vilket verkar oberoende av strukturella sammanhang.⁴⁴ Kontextuella aspekter har medvetet skalats bort och individen har i linje med detta tillskrivits schabloniserade och förenklade egenskaper.⁴⁵

Flera författare har dock argumenterat för att kontextualisera subjekt inom straffrätten vilket innebär att subjektet förstås mot bakgrund av strukturella maktförhållanden.⁴⁶ De har pekat på hur framförallt sexualiserat våld kan

---

⁴² Jfr Butler (1995) s. 135.

⁴³ Bergström och Ekström (2018) s. 271.

⁴⁴ Andersson (2011) s. 421; Fridström Montoya (2017) s. 203 f.; jfr Gunnarsson m.fl. (2018) s. 63.

⁴⁵ Lernestedt (2010) s. 37.

⁴⁶ Se bland andra Andersson (2011) s. 425, Svallingson (2013).

kopplas till strukturella faktorer vad gäller våldets orsaker.⁴⁷ Som tidigare redovisats utgår straffrätten dock från autonoma och rationella subjekt. Att ta hänsyn till bakomliggande strukturer, med utgångspunkt i ojämlika maktförhållanden, är därför ett främmande angreppssätt inom disciplinen. Inom straffrätten antas individen istället vara ”fri och rationell” och agera oberoende av bakomliggande strukturer.⁴⁸

Hur individen förväntas agera autonomt och rationellt har även problematiserats av Svallingson utifrån det hon benämner som cripteoretiska utgångspunkter. Med criphet avses det som avviker från och därmed bedöms som underordnat en föreställd normant.⁴⁹ Med fokus på individers agerande blir dessa idéer av intresse för att närmare problematisera till synes irrationella handlanden och beteenden inom sexualstraffrätten. Irrationella beteende förekommer nämligen överallt inom disciplinen; det kan handla om att följa med en främmande person hem, att inte skrika vid ett övergrepp och/eller att utsätta sig själv för andra risker.⁵⁰

Svallingson resonerar kring hur den straffrättsliga ontologin -hur saker är och bör vara samt den rättsliga argumentationen däremellan- kan anses skilja sig åt vid strukturella och liberala perspektiv. Hur olika maktstrukturer påverkar individens situation och ageranden tillskrivs nämligen inte lika stor betydelse vid en liberal förståelse. Utifrån detta antagande blir lagstiftarens, men även rättstillämparens, uppfattning om hur saker och ting är eller bör vara av betydelse. Rättstillämparens uppfattning av verkligheten kan nämligen anses påverka individens position redan i ett tidigt skede av analysen.⁵¹ Beteenden vilka bedöms som avvikande riskerar att inte erkännas som skyddsvärda och subjektet tilldelas därmed en sämre ställning än en föreställd normant.⁵²

Domstolens oförmåga att beakta strukturella perspektiv kan även hänföras till den straffrättsliga utgångspunkten om sexuellt självbestämmande. Denna utgångspunkt bygger på en falsk uppdelning av tanke och kropp där det som skyddas är människors rätt att bestämma över sin egen kropp.⁵³ I kombination med att individen förväntas värna om sin sexuella integritet⁵⁴ lägger denna utgångspunkt grunden för en förståelse av sexualitet där handlingar kopplade till anknytning, närhet mm. men som kan resultera i svek och förödmjukelse inte förstås.⁵⁵ Denna utgångspunkt kan innebära att vissa situationer där målsäganden exempelvis själv sökt upp den tilltalade och därmed agerat

---

⁴⁷ Andersson (2011) s. 420.

⁴⁸ Andersson (2011) s. 421.

⁴⁹ Svallingson (2013) s. 295, 298 f.

⁵⁰ Svallingson (2013) s. 295.

⁵¹ Svallingson (2013) s. 304.

⁵² Svallingson (2013) s. 300, 302; Jfr MacDonald (2005) s. 50.

⁵³ Lacey (1998) s. 57, 59; Svallingson (2013) s. 309.

⁵⁴ Svallingson (2013) s. 305 f.

⁵⁵ Lacey (1998) s. 54; Svallingson (2013) s. 305, 308.

irrationellt, inte behandlas som ett övergrepp. Individens har endast fattat ett ofördelaktigt och eventuellt skadligt beslut.⁵⁶ Med större fokus på *sexuell integritet*, vilket förespråkas i svensk lagstiftning⁵⁷ kan vi dock, enligt Lacey, få en bredare förståelse för hur ett samtycke kan förstås som något annat än frivilligt deltagande.⁵⁸

För att förstå irrationella ageranden måste handlingarna betraktas i ljuset av den bredare kontext vari individen befinner sig. På så vis kan det som betraktas som irrationellt tolkas om och göras förståeligt. Från denna position går det bland annat att problematisera situationer vilka kan tolkas som frivilliga men som, efter en analys av strukturella maktrelationer, visar sig vara något annat.⁵⁹ I linje med detta är det därför nödvändigt att rättstillämparen inhämtar kunskap om den kontext vari individen befinner sig och är mottaglig för hur olika maktförhållanden påverkar individen.⁶⁰ Först genom ett kontextualiserat subjekt kan vi förstå enskildas utsatthet mot bakgrund av strukturella maktförhållanden som exempelvis könsojämlikhet.⁶¹ Genom ett kontextualiserat subjekt kan gränserna för det straffrättsligt relevanta således omformuleras och öppnas upp för beaktande av hur faktorer som maktspel, ånger och skam påverkar individens agerande.⁶²

Både Andersson och Svallingson pekar på hur utvecklingen mot rekvisitet *särskilt utsatt situation* i 6 kap. 1 § brottsbalken öppnar upp för en kontextualisering av subjektet.⁶³ Vid bedömningen av om en person kan antas ha befunnit sig i en särskilt utsatt situation ska rätten nämligen beakta situationen i dess helhet. Det innebär att samtliga omständigheter kring målsägandens person ska beaktas.⁶⁴

1.6.2 Invändningar mot kontextualisering

Idén om det kontextualiserade rättssubjektet har dock, på ett teoretiskt plan, problematiserats av bland andra Lacey. Utifrån min förståelse av Lacey går det att invända att kontextualisering av subjekt riskerar att låsa fast kroppar och sexualiteter vid vissa essentialistiska föreställningar.⁶⁵ Att exempelvis koncentrera frågan angående det våld som omgärdar rätten till könsrelaterad underordning och speciella rättigheter för kvinnor riskerar att reproducera

---

⁵⁶ Svallingson (2013) s. 305, 309.

⁵⁷ Jfr Prop. 2017/18:177 s. 20 f.

⁵⁸ Lacey (1998) s. 65 f.

⁵⁹ Svallingson (2013) s. 306 f.

⁶⁰ Svallingson (2013) s. 304, 307.

⁶¹ Jfr Andersson (2011) s. 425.

⁶² Svallingson (2013) s. 113, jfr s. 306, 320.

⁶³ Svallingson (2013) s. 319; Andersson (2011) s. 430.

⁶⁴ Prop. 2012/13:111 s. 30.

⁶⁵ Lacey (2002) s. 129.

sexistiska föreställningar om hur kvinnor är och bör vara.⁶⁶ Även från queerteoretiskt håll har det framförts att rättigheter kan begränsa snarare än befria underordnade individer, då utpekandet av individer skapar en grupp med särskilda behov.⁶⁷ Att kontextualisera rätten utifrån ett samhälle som i sig bygger på könsojämlikhet är ett riskfyllt projekt ur en feministisk synvinkel. Genom detta fokus riskerar vi även att bortse från våldets fullständiga räckvidd samt att reducera andra inom- och utomrättsliga aspekter av det.⁶⁸

De presenterade riskerna med kontextualisering kan hänföras till idéer om hur essentialistiska föreställningar om kvinnor, och det våld som de utsätts för, reproducerar bilder av hur ett idealt brottsoffer ska vara.⁶⁹ Genom det som Christie benämner som teorin om det ideala brottsoffret visar han på hur könsnormativa antaganden till stor del styr vilka människor som, i händelse av brott, uppnår fullständig offerstatus enklast.⁷⁰

Offret ska, enligt denna modell, vara en svag person och befinna sig på en plats som denne inte kan beskyllas för att vara på. Likaså ska denne vara upptagen med en icke-klandervärd aktivitet. I förhållande till gärningspersonen ska offret vara helt okänt och parterna ska således inte ha någon tidigare relation. Gärningsmannen ska även kunna beskrivas som en farlig och för brottsoffret överlägsen person.⁷¹ Christie framhäver även hur offret, paradoxalt nog, måste ha förmåga att göra sin röst hörd samtidigt som denne inte får vara för handlingskraftig och utgöra ett hot mot rådande maktordningar.⁷² Att kontextualisera på ett könsnormativt sätt skulle, i linje med Laceys resonemang, kunna riskera att förstärka dessa antaganden.

Riskerna med kontextualiseringens konserverande verkan i förhållande till rättssubjektet kan även exemplifieras genom analyser av närliggande områden. I linje med Laceys resonemang har Westerstrand visat på hur försök till kulturell kontextualisering av våld, vilket utreds som hedersrelaterat, riskerar att dölja våldets fullständiga orsaker. I sin studie av en förundersökning rörande hedersrelaterat våld, pekar hon på hur en kulturspecifik förståelse av våld tenderar att reducera det. Genom att fokusera undersökningen av våldet kring heder söker utredarna finna svar på vad flickan kan tänkas ha gjort för att utlösa de hot och den ryktesspridning som uppstått. Att på detta vis se våldet som ett svar på ett normbrott från kvinnans sida, riskerar i kombination med rådande föreställningar om kön, att omkonstruera förståelsen av det till ett svar på en provokation från kvinnan. Westerstrand beskriver detta som en process vari våldet försvinner och som

---

⁶⁶ Lacey (2002) s. 132.

⁶⁷ McCluskey (2009) s.117, 120; Svallingson (2013) s. 310.

⁶⁸ Lacey (2002) s. 132 f.; Westerstrand (2017) s. 210.

⁶⁹ Jfr Svallingson (2013) s. 310 f.

⁷⁰ Christie (2001).

⁷¹ Christie (2001) s. 47 f.

⁷² Christie (2001) s. 50 f.

en förskjutning av ansvar i ”könad riktning”; från män till kvinnor. Denna ”normativa glidning” vilken enligt henne möjliggörs genom kontextualisering av våldet osynliggör förövarens ansvar och att våldet kan bero på andra, icke-kulturellt betingande, omständigheter.⁷³

Den ovan redovisade kritiken ger oss anledning att fundera över hur teorierna om kontextualisering kan användas utan att få en konserverande verkan på subjektet. Detta utreds nedan.

1.6.3 Det dubbla angreppssättet

Subjektet riskerar alltså, vilket framgår ovan, att antingen bedömas inom ramen för den autonoma och rationella individen med dess begränsningar, eller att kontextualiseras och eventuellt låsas fast vid en viss bild av hur personer ska bete sig för att passa in som brottsoffer.⁷⁴

Youngs teorier, vilka kan förstås som ett dubbelt angreppssätt, bidrar dock till förståelse av hur strukturella maktförhållanden kan uppmärksammas samtidigt som individens aktörskap inte reduceras. Hennes utgångspunkt är, likt Laceys, att essentialistiska beskrivningar av kvinnor är skadliga. Det är med andra ord viktigt att inte konstruera kvinnor som en enhetlig grupp med vissa väsentliga egenskaper och erfarenheter.⁷⁵ Även om Youngs teori framförallt innehåller en analys av huruvida kvinnor kan och bör mobiliseras som en grupp, eller med hennes terminologi, *serie*⁷⁶, finner jag den användbar för att diskutera kontextualiseringens eventuella farhågor. Youngs resonemang om hur ”gruppbildningsprocesser” inte nödvändigtvis behöver medföra essentialiserande beskrivningar av kvinnor skulle kunna appliceras även på kontextualisering; vid bedömningen av subjektet bör vi kunna beakta bakomliggande strukturer samtidigt som vi ser att individen både kan och kommer att vara en individuell aktör. Genom Anderssons tolkning av Young är teorin därför användbar vid förståelsen av brott vilka har sin utgångspunkt i strukturella samband men där individens agerande kan komma att spela en framträdande roll, som exempelvis människohandel och köp av sexuell tjänst. Vid dessa situationer är förståelsen av det individuella aktörskapet viktig; en person kan vara aktiv samtidigt som denne är utsatt för strukturell ojämlikhet.⁷⁷ Kontextualisering av subjektet kan med andra ord möjliggöra förståelse av ett offer med aktörskap utan att den tilltalades skuld för den delen försvinner.⁷⁸

Av vikt är alltså att beakta de två spåren parallellt där maktkritiska perspektiv måste uppmärksammas samtidigt som den enskilda individen inte

---

⁷³ Westerstrand (2017) s. 215, 220, 228 f. jfr s 113.

⁷⁴ Jfr Svallingson (2013) s. 311.

⁷⁵ Young (2000) s. 230, 240, 242; Andersson (2011) s. 426.

⁷⁶ Young (2000) s. 237.

⁷⁷ Andersson (2011) s. 425 ff.

⁷⁸ Jfr Andersson (2011) s. 431; Svallingson (2013) s. 318.

förpassas till en passiv position.⁷⁹ Även genom det som beskrivs som ett sårbart subjekt kan ledning, enligt min uppfattning, hämtas i frågan. Teorierna om ett sårbart subjekt kan nämligen, enligt mig, läsas som förespråkande av en flexibel tolkning av det rättsliga subjektet; sårbarhet är något som finns inneboende i alla individer men som visas vid olika tillfällen och är således ingen ständigt närvarande egenskap. Tvärtom är alla individer sårbara ibland. Sårbarhet innebär dessutom inte total hjälplöshet eller oförmågenhet att handla.⁸⁰

Det dubbla angreppssättet kan även, genom Anderssons tolkning av Young, användas vid en analys av *andra* rent diskursiva maktförhållanden inom området, exempelvis den samhällseliga debatten kring sexuellt självskadebeteende och våldtäkt.⁸¹ Vad gäller denna diskurs kan två aspekter särskilt uppmärksammas. För det första kan begreppet *sex som självskada* riskera att flytta fokus från förövarens handlande till den utsattes. Kristjansdottir pekar på hur begreppet öppnar upp för en förklaring av det inträffade övergreppet som en följd av den utsattes eget handlande. Denne har själv sökt upp sin förövare för att reducera ångest. Fokus hamnar på det som beskrivs som ett risktagande av den unge. Till skillnad från andra typer av självskada är ”verktyget”, alltså motparten i det sexuella umgänget, dock inget föremål, ett rakblad eller liknande, utan en människa med möjlighet till att bära ansvar.⁸² För det andra tenderar vi att, genom debatten om sexuellt självskadebeteende, beskriva situationer där det föreligger risk för våldtäkt som *lika med* våldtäkt.⁸³ Detta fenomen har uppmärksammas av Marcus och beskrivits som ”The Gap” vilket illustrerar hur utrymmet mellan hot om våldtäkt och faktisk våldtäkt försvinner, bland annat då ”sexuellt utmanande beteenden” kausalt beskrivs leda till våldtäkt. Detta är, enligt Marcus, problematiskt eftersom om utrymmet mellan hot och praktik försvinner, så försvinner även utrymmet för motstånd, agens och ånger från den utsattes sida.⁸⁴

1.6.4 Vad som avses med kontextualisering i denna uppsats

Mot bakgrund av det ovan redovisade används termen kontextualisering i denna uppsats för att beskriva en position varifrån individers handlande betraktas i ljuset av den bredare kontext som dessa befinner sig i. På så vis kan det som upplevs som svårförståeligt tolkas om och göras förståeligt.⁸⁵

---

⁷⁹ Jfr Svallingson (2013) s. 312.

⁸⁰ Fineman (2008) s. 1, 8, 12; Andersson (2017) s. 559 f.

⁸¹ Andersson (2011) s. 425.

⁸² Kristjansdottir (2016) Fria Tidningen.

⁸³ Kristjansdottir (2016) Fria Tidningen.

⁸⁴ Marcus (1992) s. 389, 402; Kristjansdottir (2016) Fria Tidningen.

⁸⁵ Svallingson (2013) s. 306.

Från denna position är det även möjligt att betrakta enskildas utsatthet mot bakgrund av strukturella maktförhållanden som exempelvis könsojämlikhet.⁸⁶ Det är alltså utifrån denna typ av kontextualisering resultaten av den diskursiva undersökningen senare problematiseras. I förhållande till det sexuellt självskadande subjektet kan utgångspunkterna om ett kontextualiserat subjekt nämligen komma att få stor betydelse vilket argumenteras för nedan.

1.7 Uppsatsens disposition

I det näst följande kapitlet presenteras begreppet sexuellt självskadebeteende och hur 6 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken samt 3 § LVU, enligt gällande rätt, kan förstås vid situationer där en person självskadar genom sex. Kapitlet utgör en rättslig bakgrund till uppsatsens problemformulering. I det tredje kapitlet behandlas sedan den tilltalades personliga ansvar inom straffrätten. Särskilt fokus riktas mot det oaktsamhetsansvar som infördes i och med 6 kap. 1 a § brottsbalken och hur detta kan förstås vid fall av sexuellt självskadebeteende. I det fjärde kapitlet presenteras de utvalda domarna från både allmän- och förvaltningsdomstol. Det femte kapitlet utgör uppsatsens diskursanalytiska undersökning och består av två huvudavsnitt. I det första huvudavsnittet undersöks hur domstolen konstruerar *situationen i vilken en sexualhandling uppkom* och i det andra avsnittet analyseras sedan *konstruktionen av det sexuellt självskadande rättssubjektet*. I uppsatsens sjätte och avslutande kapitel problematiseras sedan denna konstruktion av subjektet utifrån idéer om ett kontextualiserat rättssubjekt.⁸⁷

---

⁸⁶ Jfr Andersson (2011) s. 425.

⁸⁷ Jag har tidigare skrivit en uppsats om sexuellt självskadebeteende och ideala brottsoffer i kursen JUE03 Sexualitet, samhällelig kontroll och straffrätt. Vissa resonemang i avsnitt 2.3, 3.5 och 6.2. bygger vidare på den undersökningen.

2 SASI och de objektiva rekvisiten

2.1 Sexuellt självskadebeteende

Ett självskadebeteende kan omfatta flera olika handlingar och företas av många olika anledningar.⁸⁸ Att definiera självskadebeteende låter sig därför inte helt enkelt göras. En viktig utgångspunkt vid förståelsen av begreppet kan dock hämtas från Øverland som framhäver beteendets dubbla funktion; det rör sig lika mycket om att skada "självet" som att fysiskt skada kroppen.⁸⁹

Sex som självskada är ett relativt nytt begrepp i Sverige och saknar enligt Fredlund en vedertagen definition.⁹⁰ Med sex som självskada och sex as self-injury, avses förenklat att en person har sexuella kontakter som denne inte mår bra av.⁹¹ Beteendet kan även beskrivas som ett handlingsmönster vari en person söker sig till destruktiva sexuella förbindelser i syfte att skada sig själv psykiskt och/eller fysiskt. Handlandet medför ofta ett starkt psykiskt lidande, ibland helt utan att ge upphov till några yttre synliga tecken.⁹² Enligt Stockholms tjejjour kan en stor variation av situationer falla under begreppet. Ett gemensamt drag för många av dessa situationer är dock att en utomstående aktör svarar för skadan.⁹³ På så vis lämnas kontrollen över till någon annan.⁹⁴

Motiven till sexuellt självskadebeteende kan vara flera. Fredlunds studie visar att sex som självskada bland annat används för att reducera eller hantera ångest och/eller för att frambringa en reaktion från andra, såväl positiv som negativ. Den smärta som den enskilde vill uppnå kan vara av både fysisk och psykisk karaktär och det krävs således inte att något fysiskt våld varit involverat. Känslan av förnedring kan lika gärna uppstå till följd av oönskat sex utan våldsinslag som av försäljning av sex.⁹⁵ I detta sammanhang låter sig det självklara i att en person som lider av sexuellt självskadebeteende naturligtvis också kan ha frivilliga och ömsesidiga sexuella kontakter ändå att förtydligas. Av vikt för att försöka förstå sexuellt självskadebeteende är att undvika både moraliserande men även alltför tillåtande förhållningssätt.⁹⁶

---

⁸⁸ Jfr Øverland (2010) s. 30, 35.

⁸⁹ Øverland (2010) s. 31.

⁹⁰ Fredlund (2019) s. 57.

⁹¹ Jfr Jenstav och Meissner (2016) s. 9.

⁹² Jonsson och Lundström Mattsson (2012) s. 19.

⁹³ Jenstav och Meissner (2016) s. 10.

⁹⁴ Jonsson och Lundström Mattsson (2012) s. 53.

⁹⁵ Fredlund (2019) s. 2, 40, 44; Jenstav och Wåhlstrand (2015) s. 12; jfr Jonsson och Lundström Mattsson (2012) s. 19.

⁹⁶ Jonsson och Lundström Mattsson (2012) s. 20.

Jag har valt att fokusera på sexuellt självskadebeteende som omfattar fysisk kontakt med en annan person i form av en fysisk sexualhandling. Begreppen sex som självskada/sexuellt självskadebeteende används således i denna uppsats för att beteckna dessa situationer. Det innebär att situationer vilka ”endast” omfattar sexuella kontakter på internet, exempelvis mottagande och skickande av bilder och meddelanden av sexuell natur och som en person mår dåligt av, faller utanför definitionen i denna uppsats.

2.2 Inledning brottsbalken och LVU

Den som genomför ett samlag eller en, med avseende på kränkningens allvar, jämförlig handling, med en person som inte deltar frivilligt döms enligt svensk rätt för våldtäkt, se 6 kap. 1 § brottsbalken. Frågan är hur denna bestämmelse kan förstås vid fall av sexuellt självskadebeteende. Särskilt undersöks rekvisitet *särskilt utsatt situation*: kan en person som självskadar genom sex anses vara i en särskilt utsatt situation?

På motsvarande sätt går det att analysera rekvisitet *annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i relation till sexuellt självskadebeteende. I enlighet med den nämnda paragrafen går det nämligen att omhänderta ungdomar som genom ett socialt nedbrytande beteende utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas. Frågan är även här hur detta rekvisit kan förstås vid fall där den unge skadar sig själv genom sex.

I detta avsnitt redogörs även för brottsbeskrivningen för våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § brottsbalken, eftersom flera av de utvalda målen rör målsäganden som är under 15 år. Även gränsen mot sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § brottsbalken kan i dessa fall vara av intresse och paragrafen berörs summariskt.

Genomgången av den straffrättsliga och förvaltningsrättsliga lagstiftningen utgör en rättslig bakgrund till uppsatsens problemformulering och har valts ut då de båda områdena behandlar sexuellt självskadande rättssubjekt. Det är två repressiva lagstiftningar som kan få långtgående konsekvenser för de individer som berörs. Ett omhändertagande enligt LVU kan ses som en av de mest ingripande åtgärderna en stat kan företa gentemot en ungdom och dennes vårdnadshavare.⁹⁷ Tvångsvård av en ungdom måste därför alltid förstås som subsidiärt till insatser som kan företas i samförstånd med de berörda personerna, se 1 § 1 st. LVU. Likaså kan den straffrättsliga bedömningen av rättsskyddsobjektet och huruvida detta anses vara utsatt för brott få stor betydelse för den enskilda individen. Utdömmande av straffansvar får naturligtvis även långtgående konsekvenser för den tilltalade och straffet ses som en av samhällets mest ingripande åtgärder.⁹⁸ Hur den tilltalades

---

⁹⁷ Leviner och Lundström (2017) s. 19.

⁹⁸ Jfr Svallingson (2013) s. 316. 321; Asp och Ulväng (2013) s. 53.

ansvar kan och bör förstås vid fall där målsäganden har ett sexuellt självskadebeteende behandlas i kapitel tre om personligt ansvar.

2.3 Våldtäkt 6 kap. 1 § brottsbalken

Den 1 juli 2018 ändrades lydelsen av våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 § brottsbalken.⁹⁹ Ändringen innebär att en person kan dömas för våldtäkt om denne genomför ett samlag eller annan sexuell handling, jämförlig med samlag, med en person som inte deltar frivilligt. Med samlag eller annan sexuell handling jämförlig med samlag, avses bland annat varaktig beröring av annans könsorgan eller beröring av dennes kropp med eget könsorgan. Även handlingar som inte innebär ett sådant varaktigt berörande men som har en ”påtaglig sexuell prägel” och som är ämnade att klart kränka den andres sexuella integritet räknas hit.¹⁰⁰

Vid bedömningen av frivillighet ska särskilt beaktas huruvida målsäganden ”genom ord, handling eller på annat sätt” uttryckt frivillighet. I förarbeten till den nya bestämmelsen framgår det att bedömningen av frivillighet inte tar sikte på en parts inre inställning till sexuell samvaro utan på dennes faktiska handlande. I och med den sexuella självbestämmanderätten kan individer således välja att delta i situationer vilka de i grund och botten är negativt inställda till.¹⁰¹ Med andra ord kan frivilligt deltagande föreligga även då parterna haft andra motiv till det sexuella umgänget än lust och positiv förväntan.¹⁰²

Denna bedömning av gränsen för det straffbara har kritiserats av Sutorius som menat att bristande ömsesidighet inte är något ovanligt och pekat på att det finns många olika anledningar till att en person går med på sexuell samvaro som denne innerst inne är negativt inställd till. Det kan röra sig om allt från bekvämlighet till mer strukturella aspekter som maktlöshet och underordning av vissa individers kroppar. I förhållande till dessa situationer är en samtyckesreglering ett trubbigt verktyg.¹⁰³ Draget till sin spets kan det handla om att vilja skada sig själv i ångestdämpande syfte som vid fall av sexuellt självskadebeteende.

Med frivillighet som utgångspunkt är den nya bestämmelsen utformad så att det kriminaliserade området omfattar situationer där någon frivillighet överhuvudtaget inte kommit till uttryck, exempelvis vid överrumplingssituationer, absolut tvång med mera.¹⁰⁴ För att bedöma

---

⁹⁹ Prop. 2017/18:177, bet. 2017/18:JuU29, rskr. 2017/18:302.

¹⁰⁰ Prop. 2004/05:45 s. 34, 135.

¹⁰¹ Prop. 2017/18:177 s. 33.

¹⁰² Bäcklund m.fl.: Brottsbalken en kommentar. Del 1, (1-12 kap.): brotten mot person och förmögenhetsbrotten (2018-11-09 Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentar till 6 kap. 1 § brottsbalken, under rubriken Med en person som inte deltar frivilligt.

¹⁰³ Sutorius (2014) s. 144.

¹⁰⁴ Jfr. Asp och Nilsson (2018) s. 21 ff. (kommentar till 6 kap. 1 § brottsbalken).

situationer vilka insinuerar frivillighet däremot, blir de av lagstiftaren uppräknade omständigheterna i paragrafens tre punkter av stor betydelse; alla uttryck för frivillighet godtas nämligen inte av rättsordningen.¹⁰⁵ Enligt dessa tre punkter ska deltagandet inte anses frivilligt om:

[...]1. deltagandet är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan,

2. gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation, eller

3. gärningsmannen förmår personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen.¹⁰⁶

Av paragrafens lydelse framgår följaktligen ett antal yttre omständigheter vilka medför att ett deltagande i en sexuell handling aldrig ska anses frivilligt. Bland annat anges att ett samlag som uppstått till följd av våld eller hot inte ska bedömas som frivilligt. Dessa situationer skiljer sig dock från fall då parterna kommit överens om att det sexuella umgänget ska innehålla våldsinslag och valet att delta ska inte ses som framtvingat i de senare fallen. Här bör det dock uppmärksammas att ett samtycke måste föreligga under hela akten vilket betyder att det finns utrymme för att ångra sitt deltagande.¹⁰⁷ Vidare begränsas den grad av våld som godtas genom 24 kap. 7 § brottsbalken där det föreskrivs att gärningar som begås med samtycke endast utgör ett brott om de kan anses oförsvarliga.¹⁰⁸ Dessa omständigheter kan få betydelse vid fall av sexuellt självskadebeteende, exempelvis i situationer då det finns överenskommelser om BDSM-sex¹⁰⁹.

Utifrån den presenterade definitionen av sexuellt självskadebeteende och företeelsens speciella karaktär går det dock att peka på att något våldsmoment inte är avgörande för den ångestdämpande funktionen och således inte heller för definitionen av sexuellt självskadebeteende.¹¹⁰ Det går alltså att föreställa

---

¹⁰⁵ SOU 2016:60 s. 19; jfr prop. 2017/18:177 s. 36 f.

¹⁰⁶ 6 kap. 1 § 1 st. brottsbalken.

¹⁰⁷ Prop. 2017/18:177 s. 38, 79; SOU 2016:60 s. 18.

¹⁰⁸ Prop. 2017/18:177 s. 81; 24 kap. 7 § brottsbalken.

¹⁰⁹ Samlingsbegrepp för de sexuella uttrycken bondage/disciplin, dominans/ submission och sadomasochism, se RFSU: BDSM, <<https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/satt-att-ha-sex/bdsm/>>, besökt 2019-04-09.

¹¹⁰ Jfr Jenstav och Wählstrand (2015) s. 12.

sig situationer där målsäganden självskadar genom sex men där något tilltvingande, eller risk för tilltvingande inte kan anses föreligga rättsligt sett. I de redovisade målen, till exempel, har något våldsmoment antingen inte förekommit eller, om det förekommit, inte bedömts som ett tilltvingande.¹¹¹ Följande redogörelse av förutsättningarna för att döma för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § brottsbalken koncentreras därför istället kring rekvisitet *särskilt utsatt situation*. En person som blir otillbörligt utnyttjad då denne befinner sig i en *särskilt utsatt situation* kan nämligen aldrig anses delta frivilligt.

Sexuell samvaro, vilken kommit till stånd genom att den ena parten otillbörligt utnyttjat att den andre befunnit sig i en *särskilt utsatt situation*, ska enligt 6 kap. 1 § 2 p. brottsbalken inte bedömas som frivillig och är således straffbar.

Rekvisitet *särskilt utsatt situation* infördes år 2013 och ersatte då begreppet hjälplöst tillstånd.¹¹² I och med denna ändring ville lagstiftaren markera en rörelse bort från det snäva innehåll som begreppet hjälplöst tillstånd fått i praxis. Syftet med ändringen var med andra ord att bredda tillämpningsområdet vid dessa typer av utnyttjandesituationer. Ändringen motiverades genom behovet av ett förstärkt skydd för den sexuella integriteten och för den sexuella självbestämmanderätten.¹¹³

I paragrafen exemplifieras situationer och tillstånd som kan utgöra en särskilt utsatt situation. Gemensamt för dessa situationer är att de, typiskt sett, innebär att offret har klara svårigheter att värna om sin sexuella integritet. För att en *särskilt utsatt situation* ska anses föreligga krävs det däremot inte att den utsatte är helt oförmögen att värja sig. Bedömningen ska utgå från situationen i dess helhet, vilket innebär att både yttre faktorer och omständigheter kopplade till den utsattes person ska beaktas. Den utsatta situationen kan bero på en enskild omständighet för sig eller flera omständigheter i kombination som exempelvis allvarlig rädsla, berusning, målsägandens låga ålder och/eller psykisk störning.¹¹⁴

Av prop. 2017/18:177 framgår att begreppet *särskilt utsatt situation*, i hög utsträckning, ska fånga upp fall av sexuellt utnyttjande av personer som har ett självskadebeteende. Till skillnad från vad flera remissinstanser framförde ansåg regeringen dock inte att det fanns något behov av att förtydliga detta genom att lägga till omständigheten bland exemplen på vad som kan utgöra en särskilt utsatt situation. Istället framfördes att det i och med lydelsen ”annars med hänsyn till omständigheterna”¹¹⁵ finns utrymme för att beakta just andra omständigheter än de uppräknade.¹¹⁶ Det finns inga vägledande

---

¹¹¹ Notera att brottmålen är avgjorda i enlighet med våldtäktsbestämmelsens lydelse innan den 1 juli 2018. Ändringen består dock endast i att *våld och tvång* då utgjorde självständiga brottsrekvisit medan de nu utgör omständigheter vilka medför att ett deltagande inte kan anses frivilligt, se Asp och Nilsson (2018) s. 8.

¹¹² Prop. 2012/13:111, bet. 2012/13:JuU20, rskr. 2012/13:234.

¹¹³ Prop. 2012/13:111 s. 27 f., 112.

¹¹⁴ 6 kap. 1 § 2 p. brottsbalken; Prop. 2012/13:111 s. 30, 112; prop. 2017/18:177 s. 41.

¹¹⁵ 6 kap. 1 § 2 p. brottsbalken.

¹¹⁶ Prop. 2017/18:177 s. 41.

avgöranden för hur våldtäktsbestämmelserna i 6 kap. brottsbalken ska tolkas vid fall av sexuellt självskadebeteende. Formuleringen i förarbeten skulle dock kunna fånga upp sexuellt självskadebeteende.

För att det ska föreligga ett straffbart utnyttjande av någon i en särskilt utsatt situation krävs det vidare att det rör sig om ett *otillbörligt* utnyttjande. Det betyder att endast situationer i vilka målsägandens sexuella integritet faktiskt har blivit kränkt utgör en våldtäkt i rättslig mening. För att det ska röra sig om ett otillbörligt utnyttjande krävs det vidare att det finns en koppling mellan målsägandens utsatta situation och dennes ”deltagande” i den sexuella handlingen.¹¹⁷ Det är dock inte av vikt att avgöra hur den särskilt utsatta situationen uppstod. Det är inte heller avgörande huruvida den tilltalade eller målsäganden tog initiativ till den sexuella handlingen.¹¹⁸ Det kan vidare påpekas att ett samtycke i enlighet med 24 kap. 7 § brottsbalken saknar relevans vid bedömningen av en sådan situation eftersom en person som är särskilt utsatt inte är kapabel att samtycka.¹¹⁹

2.4 Våldtäkt mot barn 6 kap. 4 § brottsbalken

Den som genomför ett samlag eller annan sexuell handling, som med avseende på kränkningens allvar, är jämförlig med samlag, med en person under 15 år döms för våldtäkt mot barn, se 6 kap. 4 § 1st. brottsbalken.

Utgångspunkten för straffstadgandet våldtäkt mot barn är att ett brott är begånget oavsett omständigheterna kring den sexuella samvaron. Det krävs således inget våld eller hot om våld och som utgångspunkt är det inte heller relevant huruvida barnet samtyckt till de sexuella handlingarna. Detta ger enligt förarbeten litet utrymme för att diskutera om barnet kan anses ha medverkat till den sexuella handlingen. Det ska inte heller tillskrivas någon avgörande betydelse huruvida barnet tagit initiativ till handlingen. Om den aktuella situationen rör ett barn strax under 15 år och det är uppenbart att denne deltagit frivilligt finns det dock möjlighet att bedöma det inträffade enligt bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av barn.¹²⁰ Enligt denna bestämmelse ska handlingar som avses i 4 §, som med hänsyn till omständigheterna är att bedöma som mindre allvarliga, bedömas som sexuellt utnyttjande av barn, se 6 kap. 5 § brottsbalken. I NJA 2006 s. 79 konstaterade Högsta domstolen att frivillighet ska kunna beaktas då barnet är strax under 15 år. Bedömningen måste dock företas mot bakgrund av barnets mognad och förmåga att förstå innebörden av sitt agerande.¹²¹

---

¹¹⁷ Prop. 2012/13:111 s. 113.

¹¹⁸ Prop. 2004/05:45 s. 136; Wennberg (2017) s. 9 (kommentar till 6 kap. 1 § brottsbalken).

¹¹⁹ SOU 2016:60 s. 127.

¹²⁰ Prop. 2004/05:45 s. 22, 70, 72, 143.

¹²¹ NJA 2006 s. 79.

Våldtäkt mot barn kräver som utgångspunkt uppsåtligt handlande. Gärningspersonen måste ha haft uppsåt till alla omständigheter förutom den unges ålder.¹²² Vid bedömningen av ålder tillämpas istället ett allmänt oaktsamhetskrav enligt 6 kap. 13 § brottsbalken, vilket utvecklas nedan.¹²³

I förarbeten till 6 kap. 4 § brottsbalken diskuteras inte ”sex som självskada” explicit men enligt den givna definitionen av våldtäkt mot barn är ett övergrepp som utgångspunkt begånget redan då en sexuell handling företas mot ett barn. Utifrån denna premiss är det rimligt att tro att sexuellt självskadande personer under 15 år åtnjuter ett relativt brett rättsligt skydd.

2.5 Omhändertagande enligt 3 § LVU

I 3 § LVU föreskrivs att vård ska beslutas för ungdom som på grund av missbruk, brottslig verksamhet eller något annat *socialt nedbrytande beteende* utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.

Bestämmelsen reglerar möjligheten att bereda personer upp till 20 år vård vid de så kallade beteendefallen, jämför 1 § 3 st. och 3 § LVU. Som tidigare påpekats bereds vård enligt 3 § LVU först då vård på frivillig väg inte kunnat komma till stånd eller då sådan är otillräcklig, vilket framgår av 1 § 2 st. LVU. Ledande för dessa beslut ska vara barnets eller ungdomens bästa enligt 1 § 5 st. LVU. Det krävs även att det föreligger en påtaglig risk för att den unge kommer att utsättas för skada. Det innebär att det måste föreligga konkreta faktorer vilka tyder på att det finns en risk för skada.¹²⁴

Med *annat socialt nedbrytande beteende* avses enligt förarbeten ett beteende som strider mot samhällets grundläggande normer. Rekvisitet infördes 1990 och med denna lydelse ville lagstiftaren anpassa paragrafen utifrån en bredare förståelse av vilka beteenden som kunde grunda ett omhändertagande. Samhället skulle på så vis kunna ingripa tidigare och vid ”svagare” former av asocialitet hos den unge. Som exempel på vad som kan utgöra ett socialt nedbrytande beteende nämns när ett barn prostituerar sig, uppträder på sexklubb eller befinner sig, mer än tillfälligt, i andra olämpliga miljöer.¹²⁵ Däremot har psykiska störningar, eller det som enbart kan bedömas som symtom på psykiska störningar, inte ensamt ansetts skapa förutsättning för vård enligt 3 § LVU. I RÅ 2010 ref. 24 ansåg Socialstyrelsen att en flicka som hade ett självdestruktivt beteende och ett sexuellt uppträdande, agerade normbrytande. Då beteendet var en följd av flickans psykiska funktionsvariation ansåg domstolen dock att beteendet inte utgjorde ett socialt nedbrytande beteende.¹²⁶ Jag har inte funnit några vägledande

---

¹²² Jfr prop. 2004/05:45 s. 113 f.

¹²³ Jfr prop. 2017/18:177 s. 57.

¹²⁴ Prop. 1989/90:28 s. 63, 107.

¹²⁵ Prop. 1989/90:28 s. 67, 109; Schlytter (1999) s. 81, 15.

¹²⁶ RÅ 2010 ref 24.

avgöranden för hur 3 § LVU ska bedömas vid fall av uttalat sexuellt självska debeteende.

Uppräkningen av omhändertagandegrunderna i förarbeten är dock inte uttömmande och bestämmelsen har tidigare tillämpats med en viss skillnad vad gäller pojkar och flickor.¹²⁷ Det menar bland andra Schlytter som år 1999 publicerade en undersökning av hur 3 § LVU tillämpades i underrätter. Hon fann att paragrafen, och tillämpningen av den, gav upphov till någon form av dubbelt normsystem, och att flickors skäl för omhändertagande ofta var kopplade till omständigheter som inte omnämndes i förarbeten. Framförallt rörde det omständigheter kopplade till flickornas kroppar och sexualiteter. Detta innebär, enligt Schlytter, en snävare norm för hur flickor får bete sig och att de ibland tvingas ta ansvar även för andras handlanden.¹²⁸

Enligt det ovan redovisade verkar det således inte föreligga några varken formella eller praktiska hinder mot att omhänderta en person som är sexuellt utåtagerande och eventuellt självskadad genom sex.

---

¹²⁷ Schlytter (1999) s. 93, 135.

¹²⁸ Schlytter (1999) s. 135 f, 138.

3 Personligt ansvar

3.1 Inledande ord

Utöver det som redovisats i föregående kapitel angående otillåtna gärningar enligt 6 kap. brottsbalken, fordras en genomgång av den tilltalades personliga ansvar.¹²⁹ Nedan följer därför en genomgång av några av straffrättens grundläggande principer kopplade till den tilltalades ansvar, följt av en genomgång av det allmänna skuldkravet. Med denna framställning avses främst att redogöra för de två skuldformerna uppsåt och oaktsamhet i förhållande till de utvalda brottsbeskrivningarna i 6 kap. brottsbalken. Särskilt fokus riktas mot den skuldform som infördes i och med 6 kap. 1 a § brottsbalken och som föreskriver att en våldtäkt kan begås genom grov oaktsamhet.

I detta avsnitt besvaras således uppsatsens första frågeställning om hur 6 kap. 1 a § brottsbalken kan förstås i förhållande till fall av sexuellt självskadebeteende. Då jag inte funnit någon diskussion om oaktsamhetsbedömningar i förhållande till fall av sexuellt självskadebeteende jämför jag frågan med diskussioner kring oaktsamhetsbedömningen i förhållande till ett barns ålder enligt 6 kap. 13 § brottsbalken. Jämförelsen företas för att undersöka vilka skyddsbehov som lagstiftaren beaktar särskilt.

En grundläggande princip inom svensk straffrätt är att endast den som har förmåga och tillfälle att följa lagen ska åläggas straffansvar. Principen benämns konformitetsprincipen och får sin huvudsakliga betydelse på lagstiftningsnivå där kriminalisering inte bör träffa sådana situationer där en person i princip inte kunde agerat annorlunda. Vidare, vid den dömande verksamhetens prövning av den tilltalades personliga ansvar, är den så kallade skuldprincipen ledande. Enligt denna princip ska endast den som kan åläggas skuld dömas till ansvar, vilket förutsätter att någon av de två skuldformerna uppsåt eller oaktsamhet föreligger.¹³⁰ Som utgångspunkt krävs det att den tilltalade haft uppsåt till sin gärning, se 1 kap. 2 § 1 st. brottsbalken men om det är särskilt föreskrivet är oaktsamhet tillräckligt.¹³¹ Nedan undersöks dessa skuldformer i förhållande till de utvalda delarna av sexualbrottslagstiftningen.

3.2 Uppsåt

För att döma en person till ansvar för våldtäkt krävs det att personen agerat uppsåtligt, jämför 1 kap. 2 § 1 st. brottsbalken. Den nedre gränsen för uppsåt

---

¹²⁹ Jfr Asp och Ulväng (2013) s. 58 f.

¹³⁰ Asp och Ulväng (2013) s. 48, 271, 274.

¹³¹ Prop. 2017/18:177 s. 48.

består av likgiltighetsuppsåt vilket förutsätter att gärningspersonen a) har en misstanke om att en viss omständighet föreligger och b) personen är likgiltig inför att omständigheten faktiskt föreligger (personen ser inte omständigheten som en anledning att avstå).¹³² För att brottet ska bedömas som uppsåtligt krävs det att gärningspersonens uppsåt omfattar de faktiska omständigheter som enligt domstolen kan bedömas som ett *genomförande av en sexualhandling* i 6 kap. 1 § brottsbalken. Likaså måste gärningspersonen ha uppsåt i förhållande till att den andre personen inte deltar frivilligt.¹³³ Generellt sett är likgiltighetsuppsåt tillräckligt men som vanligt vid uppsåtsbedömningar utgår bedömningen från vad den tilltalade faktiskt insett och inte vad denne borde ha förstått.¹³⁴

Även vid bedömningen av gärningspersonens uppsåt i förhållande till att målsäganden befinner sig i en särskilt utsatt situation utgår prövningen från huruvida den tilltalade har uppsåt i förhållande till de faktiska omständigheter som enligt domstolen kan utgöra en sådan situation. Det krävs således inte att den tilltalade själv uppfattat den andres situation som särskilt utsatt.¹³⁵

3.3 Grov oaktsamhet

Sedan den 1 juli 2018 föreskrivs att ”[d]en som begår en gärning som avses i 1 § och är grovt oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte deltar frivilligt, döms för oaktsam våldtäkt till fängelse i högst fyra år.”¹³⁶ Enligt förarbeten till den nya bestämmelsen ansågs det nya skuldkravet motiverat eftersom även situationer orsakade av grov oaktsamhet kan medföra ett stort lidande för den utsatte. Den nya bestämmelsen fångar alltså upp straffvärda fall där uppsåt inte föreligger. Utvidgningen ansågs vidare motiverad som ett led i att stärka skyddet för den sexuella integriteten och den sexuella självbestämmanderätten.¹³⁷

Oaktsamhet kan antingen vara medveten eller omedveten.¹³⁸ Paragrafens utformning med ett krav på grov oaktsamhet innebär dock att oaktsamheten måste vara kvalificerad. Som utgångspunkt föreligger grov oaktsamhet då en person agerat *medvetet oaktsamt*. Denne har då, i likhet med första ledet av likgiltighetsuppsåtsbedömningen, misstänkt/insett att det finns en risk för att en viss omständighet föreligger, i detta fall att motparten inte deltar frivilligt. Till skillnad från vid bedömningen av likgiltighetsuppsåt behöver personen dock inte vara likgiltig inför omständigheten att deltagandet faktiskt är

---

¹³² Asp och Ulväng (2013) s. 291; NJA 2004 s. 176.

¹³³ Prop. 2017/18:177 s. 83; Asp och Ulväng (2013) s. 45.

¹³⁴ Prop. 2017/18:177 s. 83; Asp och Nilsson (2018) s. 46 f.

¹³⁵ Prop. 2012/13:111 s. 113.

¹³⁶ 6 kap. 1 a § brottsbalken; prop. 2017/18:177, bet. 2017/18:JuU29, rskr. 2017/18:302.

¹³⁷ Prop. 2017/18:177 s. 23, 84.

¹³⁸ Prop. 2017/18:177 s. 54.

ofrivilligt, utan det räcker att personen förhåller sig likgiltig inför risken att det är så.¹³⁹

När gärningspersonen istället inte insett, men borde ha insett, risken för att en viss omständighet ligger för handen föreligger omedveten oaktsamhet. I detta senare fall förhåller sig gärningspersonen likgiltig inför frågan om huruvida det finns en risk överhuvudtaget.¹⁴⁰ Även sådan omedveten oaktsamhet kan utgöra grov oaktsamhet. För att omedveten oaktsamhet ska föreligga krävs det dock att det var möjligt för den tilltalade att komma till insikt med de relevanta omständigheterna; det fanns något denne kunde och borde ha gjort för att försäkra sig om att den sexuella handlingen företogs med frivillighet. Enligt förarbeten kan det handla om att ställa frågor eller att tänka efter en extra gång.¹⁴¹ Vad den tilltalade borde ha gjort utgår från både objektiva och subjektiva moment. Det ska med andra ord gå att påvisa att det fanns saker den tilltalade borde ha gjort i mer objektiv mening men även att just den tilltalade i fråga borde ha gjort detta.¹⁴² Vilka åtgärder som den enskilde bör vidta varierar vidare beroende på situationen. Ju flera omständigheter som tyder på att den andra personen inte deltar frivilligt, desto högre krav borde kunna ställas på att gärningspersonen försäkras sig om att ett samtycke föreligger. För straffansvar krävs det dock att oaktsamheten kan bedömas som klandervärd i den aktuella situationen.¹⁴³

3.4 Skuld vid brott riktade mot barn

Vid våldtäkt mot barn krävs det att gärningspersonen har uppsåt till alla omständigheter förutom barnets ålder.¹⁴⁴ I förhållande till ett barns ålder föreskrivs nämligen särskilt att det är tillräckligt att personen varit oaktsam, se 6 kap. 13 § brottsbalken. Vid bedömningen av våldtäkt mot barn föreligger således blandade skuldrekvisit där det för vissa omständigheter krävs att den tilltalade agerat uppsåtligt medan det är tillräckligt med oaktsamhet just beträffande barnets ålder.¹⁴⁵

De oaktsamhetsbedömningar som företagits i förhållande till ett barns ålder enligt 6 kap. brottsbalken har varit föremål för kritik. Av utredningen inför lagändringen 2018 framgår hur 6 kap. 13 § brottsbalken haft ett snävt tillämpningsområde med en oenhetlig tillämpning i underrätterna.¹⁴⁶ Mer specifikt har kritiken bland annat handlat om att allt för mycket vikt lagts vid

---

¹³⁹ Prop. 2017/18:177 s. 84 f.

¹⁴⁰ Prop. 2017/18:177 s. 54.

¹⁴¹ Prop. 2017/18:177 s. 85.

¹⁴² Asp och Nilsson (2018) s. 52.

¹⁴³ Prop. 2017/18:177 s. 85.

¹⁴⁴ Jfr prop. 2004/05:45 s. 113 f.

¹⁴⁵ Jfr prop. 2017/18:177 s. 48.

¹⁴⁶ Prop. 2017/18:177 s. 55.

barnets kroppsutveckling.¹⁴⁷ I och med 2018 års lagändring gjordes därför ändringar i syfte att förstärka skyddet för barn. Vid bedömningen av ett barns ålder ska det enligt den nya ordningen inte fordras någon mer kvalificerad typ av oaktsamhet utan ett allmänt oaktsamhetskrav ska gälla. Ändringen innebär ett steg bort från den restriktiva tillämpning som förespråkades i tidigare förarbeten.¹⁴⁸ Både omedveten och medveten oaktsamhet omfattas.¹⁴⁹

Ett område som uppmärksammas särskilt är oaktsamhetsbedömningar i förhållande till ett barns ålder vid köp av sexuell handling av barn. Oaktsamhetsbedömningar som tidigare företagits på detta område har kritiserats av Johansson där hennes diskussion bland annat handlat om den kontaktyta som finns mellan barnet och dess förövare. Johansson pekar på vikten av att beakta den speciella kontext i vilken sexköp mot barn företas i och att kontaktytan i dessa fall kan vara begränsad. I sådana fall, där kontaktytan mellan barnet och dess förövare är liten, spelar bedömningen av omedveten oaktsamhet, enligt Johansson, således en viktig roll.¹⁵⁰ Men sexköpskontexten urskiljer sig även, enligt Johansson, på andra sätt. Det är till exempel inte ovanligt att barn som säljer sex uppger att de är över 18 år om de blir tillfrågade. Mot bakgrund av den speciella sexmarknadskontexten där ungdomar medvetet lämnar oriktiga uppgifter om sin ålder samt är särskilt utsatta, finns det, enligt Johansson, därför litet utrymme för köparen att förlita sig enbart på muntliga uppgifter från säljaren om att denne är över 18 år. Ansvar bör alltså kunna utkrävas trots att barnet uppger att denne är myndig. I linje med detta skulle frågor om ett barns ålder från köparens sida kunna innebära att den tilltalade är oaktsam om inte åldern säkerställs. Ett säkerställande av ålder skulle, rent teoretiskt, gå att göra genom legitimation.¹⁵¹

Sammanfattningsvis går det alltså att konstatera att det för att ålägga en person ansvar enligt svensk rätt krävs att personen uppvisar någon form av skuld; denne har antingen agerat uppsåtligt eller av oaktsamhet. Det motsatta, att straffa oberoende av skuld genom ett så kallat strikt ansvar, är ett främmande koncept i svensk straffrätt och svårförenligt med lydelsen av 1 kap. 2 § brottsbalken samt skuldprincipen.¹⁵² Ändå finns det inget som uttryckligen förbjuder denna typ av ansvar enligt Europakonventionen om mänskliga rättigheter¹⁵³ och just i förhållande till ett barns ålder, förekommer

---

¹⁴⁷ Jfr prop. 2017/18:177 s. 55.

¹⁴⁸ Prop. 2017/18:177 s. 56 f.

¹⁴⁹ Prop. 2017/18:177 s. 88.

¹⁵⁰ Johansson (2012) s. 237.

¹⁵¹ Johansson (2012) s. 238, 249, 252, jfr 253.

¹⁵² Asp och Ulväng (2013) s. 365; prop. 2017/18:177 s. 57.

¹⁵³ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1950, SÖ 1952:35, se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

det rättsordningar, bland annat den brittiska, där en form av strikt ansvar tillämpas i förhållande till sådana uppgifter.¹⁵⁴ Det svenska förhållningssättet till denna typ av ansvarsform verkar dock ligga fast. I förarbeten till den nya sexualbrottslagstiftningen påpekades än en gång att en sådan ansvarsform inte är aktuell i Sverige vad gäller uppgifter om ett barns ålder.¹⁵⁵

3.5 Grov oaktsamhet vid fall av sexuellt självskadebeteende

Hur kan det oaktsamhetsansvar som infördes i och med 6 kap. 1 a § brottsbalken förstås i förhållande till fall av sexuellt självskadebeteende? Nedan följer en analys av denna fråga, med vilken jag avser att besvara uppsatsens första frågeställning.

Det går att föreställa sig flera olika situationer i vilka en person med sexuellt självskadebeteende inte deltar frivilligt i ett samlag eller en sexuell handling jämförlig med samlag.¹⁵⁶ Låt oss dock utgå från en situation där det inte förelegat något tvång, i legal mening, men där målsäganden på grund av sitt mående, troligtvis i kombination med andra omständigheter, bedöms befinna sig i en sådan utsatt situation att denne inte kan antas delta frivilligt. Hur kan 6 kap. 1 a § brottsbalken förstås i en sådan situation?

Som ovan redovisats krävs det, för att ålägga en person ansvar enligt 6 kap. 1 a § brottsbalken, att personen antingen agerat medvetet eller omedvetet oaktsamt. Vid medveten oaktsamhet har den tilltalade misstänkt att det finns en risk för att motparten inte deltar frivilligt. I förhållande till sexuellt självskadebeteende skulle denna bedömning kunna förstås som att den tilltalade, vid tillfället för det inträffade, misstänkte att målsäganden företog de sexuella handlingarna för att skada sig själv och mådde så pass psykiskt dåligt att denne kan bedömas som särskilt utsatt. Liksom vid uppsåt torde bedömningen utgå från de *faktiska omständigheter* som skapar en ofrivillig situation. Huruvida det går att visa på att den tilltalade misstänkte att det fanns en risk för att den andre inte deltog frivilligt beror naturligtvis på omständigheterna i det enskilda fallet. Några allmänna reflektioner kan dock göras. För det första går det, utifrån definitionen av sexuellt självskadebeteende, att konstatera att sexuellt självskadebeteende kan föreligga utan att ge upphov till några yttre synliga tecken.¹⁵⁷ Självskadan kan nämligen, som tidigare redovisats, bestå av att enbart skada ”självet” utan att skada kroppen. Vid brist på yttre tecken av självskada skulle det emellertid kunna bli svårt att påvisa skuld. I sådana situationer går det dock att tänka sig att andra faktorer som den tidigare kontaktytan mellan parterna, för att låna

---

¹⁵⁴ Asp och Ulväng (2013) s. 365; Johansson (2012) s. 224 not 18.

¹⁵⁵ Prop. 2017/18:177 s. 57.

¹⁵⁶ Se avsnitt 2.3.

¹⁵⁷ Se avsnitt 2.1.

Johanssons terminologi, skulle kunna komma att få betydelse. Till skillnad från hur Johansson beskriver sexköpsituationer går det, i de undersökta målen, att peka på att parterna i flera fall har haft en viss kontakt innan övergreppet. Vad har de då pratat om innan de träffades? Av rättsfallsstudien framkommer att parterna i många fall, via chatt eller telefon, diskuterat sex men även andra mer vardagliga frågor som skola och mående innan de träffats. I de fall där det ändå går att påvisa någon form av yttre skada till följd av NSSI, non-suicidal self-injury, kan även detta få betydelse. Som tidigare redovisats lider personer som har ett sexuellt självskadebeteende nämligen ofta även av NSSI.¹⁵⁸

När gärningspersonen inte insett, men borde ha insett, risken för att en viss omständighet ligger för handen föreligger istället omedveten oaktsamhet. Här kan vi istället fråga oss vad den tilltalade borde ha insett om risken för att målsäganden inte deltog frivilligt. Att hävda att en person borde känt till något som eventuellt ingen visste om målsäganden är inte förenligt med skuldkravet och även här blir bedömningen med stor sannolikhet beroende av bland andra de tecken som redovisats ovan. Om det förekommit diskussioner om målsägandens mående i förhållande till sexuella kontakter går det även att argumentera för att det finns saker som den tilltalade kunde ha gjort för att försäkra sig om att målsäganden deltog frivilligt. Detta kunde, vilket föreslås i förarbeten, skett genom att ställa en enkel fråga, exempelvis om syftet med eller tidigare erfarenheter av dominanssex. Det är med andra ord inte omöjligt för den tilltalade att komma till insikt om relevanta omständigheter i ett sådant fall. Mot bakgrund av flera av målsägandenas låga åldrar, placeringar på behandlingshem, och dokumenterade NSSI går det att argumentera för att det även finns anledning för den tilltalade att ställa dessa frågor. Med kravet på grov oaktsamhet följer dock att bestämmelsen endast tar sikte på de mest klandervärda fallen.¹⁵⁹

Ett annat spørsmål är om frågorna i sig kan innebära att den tilltalade kan anses grovt oaktsam. I förhållande till ett barns ålder menar Johansson nämligen att själva frågan om ett barns ålder *i sig* borde kunna tyda på oaktsamhet. Även om personen får ett nekande svar angående minderårighet ska denne alltså kunna hållas ansvarig. Min tolkning av Johansson är att detta är motiverat genom någon form av kontextualisering av situationer vari exempelvis sexköp företas. Som Johansson framför är det nämligen inte ovanligt att ungdomar i sådana situationer ljuger om sin ålder och i övrigt befinner sig i ett mycket utsatt läge. På liknande vis går det att argumentera för att sexuellt självskadande subjekt agerar på ett sätt som de innerst inne

---

¹⁵⁸ Jämför avsnitt 1.5.2. De redovisade omständigheterna diskuterades i förhållande till uppsåtsbedömningarna i de utvalda målen. Målen rör händelser vilka inträffade innan den 1 juli 2018 varför någon oaktsamhetsbedömning inte gjordes. De redovisade omständigheterna får dock antagligen betydelse även vid en oaktsamhetsbedömning.

¹⁵⁹ Se avsnitt 3.3.

inte alltid vill. I linje med Johanssons argument skulle antagligen en kontextualisering av situationen i vilken självskadande ungdomar befinner sig, vittna om detta. Att, som Johansson framför, bedöma en fråga, i detta fall om sexuellt självskadebeteende, *i sig* som ett uttryck för oaktsamhet går dock att problematisera vad gäller fall av sexuellt självskadebeteende. Till skillnad från ett barns ålder går det att hävda att ett självskadebeteende svårligen kan kontrolleras på ett sätt som ger full säkerhet i frågan. Ett barns ålder skulle teoretiskt sett kunna kontrolleras genom en legitimation, men hur ska den tilltalade med full säkerhet kunna kontrollera den unges mående? Till skillnad från ett barns ålder, vid en viss tidpunkt, är ett självskadebeteende inte heller något konstant. Detta skulle kunna försvåra bedömningen då vissa handlingar och möten kanske företas i självskadande syfte medan andra inte gör det. Det ovan anförda ska dock inte tolkas som att det inte finns anledning att, utifrån andra omständigheter, argumentera för att en person varit grovt oaktsam i förhållande till att motparten inte deltar frivilligt i dessa situationer.

Noteras bör dock att det ställs krav på grov oaktsamhet i förhållande till omständigheten att en person inte deltar frivilligt, medan det räcker med oaktsamhet vid bedömningen av ett barns ålder enligt 6 kap. 13 § brottsbalken. Att, i undersökningen av *grov oaktsamhet* i förhållande till fall av sexuellt självskadebeteende/inte frivilligt deltagande enligt 6 kap. 1 a § brottsbalken, dra ytterligare paralleller till diskussionen om oaktsamhet i förhållande till ett barns ålder, låter sig därför inte helt enkelt göras. Vid en jämförelse av de nya oaktsamhetskraven som infördes i och med den nya sexualbrottslagstiftningen 2018 går det istället att konstatera att lagstiftaren avsett att stärka skyddet av den sexuella integriteten för alla men att personer under 15 år fortfarande har en särställning i egenskap av barn.

4 Den rättsliga prövningen

4.1 Inledande ord

Nedan följer en redogörelse för de 14 utvalda domarna från såväl allmän domstol som förvaltningsdomstol. Framställningen riskerar att upplevas repetitiv. Jag bedömer att en genomgång av omständigheter ändå fyller en funktion då jag i och med denna kan redovisa varför målen valts ut som relevanta i en studie om sexuellt självskadande subjekt. Avsikten är att på detta vis göra framställningen så transparent som möjlig. Dessutom blir vissa domskäl föremål för en allmän diskussion i uppsatsens avslutande del, varför även dessa presenteras. Domarna presenteras i kronologisk ordning. Rubrikerna motsvarar den instans var den huvudsakliga argumentationen kring situationen, i vilken en sexualhandling uppkom, förts.

4.2 Brottmålen

Nedan redovisas de utvalda brottmålen. Varje referat innehåller en redogörelse för relevanta sakomständigheter samt en kort redogörelse för domskäl och domslut. I kapitel fem analyseras sedan domarna utifrån de särskilda teman/diskurser som identifierats. I det kapitlet lyfts återkommande beskrivningar och resonemang kring situationen, vari en sexualhandling uppkommer; detta som ett led i undersökningen av konstruktionen av det självskadande rättssubjektet.

De mål som rör tillämpningen av 6 kap. 1 § brottsbalken är avkunnade i enlighet med paragrafens lydelse innan den 1 juli 2018. Bedömningen av en *särskilt utsatt situation* har ändrats i den bemärkelsen att rekvisitet nu utgör en omständighet som innebär att ett deltagande aldrig ska anses frivilligt. Tidigare utgjorde rekvisitet ett alternativt sätt att påvisa straffansvar till de så kallade tilltvingandefallen.¹⁶⁰ I fråga om att undersöka hur domstolen konstruerar uppkomsten av den sexuella handlingen och i förlängningen det självskadande rättssubjektet bedömer jag att denna förändring inte har någon avgörande betydelse.

4.2.1 Göta hovrätt mål B 3190-13

Målet behandlade ett åtal för våldtäkt mot barn. Målsäganden, 13 år gammal, och den tilltalade fick kontakt med varandra på en internetsida för dejting. Efter en tids chattande reste den tilltalade till målsäganden eftersom de

---

¹⁶⁰ Jämför den nya och den gamla lydelsen av 6 kap. 1 § brottsbalken.

bestämde att de skulle ha sex. Den sexuella samvaron skedde inne på en offentlig toalett efter att målsäganden och den tilltalade avlägsnat sig från målsägandens vänner. Åklagaren menade att den tilltalade i och med dessa omständigheter hade gjort sig skyldig till våldtäkt mot barn. Målsäganden uppgav att händelsen kunde beskrivas som att hon istället för att skada sig fysiskt hade skadat sig själv psykiskt. Hon mårde dåligt och var beroende av uppmärksamhet. Därför hade hon kontaktat den tilltalade men även andra män.

Tingsrätten inledde med att peka på att båda parter varit pådrivande i den sexuella kontakten mellan dem på internet. Tingsrätten påpekade att det förvisso var svårt att se att ett samlag mellan en så ung person och en nästan tre gånger så gammal man var helt frivilligt. Enligt domstolen hade det dock inte framkommit något annat än att samlaget skett på gemensamt initiativ. Gärningen var därför att rubricera som sexuellt utnyttjande av barn.¹⁶¹ Rättens ordförande och en nämndeman förklarade sig dock skiljaktiga och framförde att situationen inte kunde bedömas enligt bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av barn. För detta talade bland annat att målsäganden företagit de aktuella handlingarna för att skada sig själv då hon inte mårde bra. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och rubricerade den åtalade gärningen som våldtäkt mot barn. Till skillnad från tingsrätten fann hovrätten att omständigheterna kring händelsen inte var att bedöma som mindre allvarliga.¹⁶²

4.2.2 Linköpings tingsrätt mål B 997-14

Även detta mål rörde ett åtal för våldtäkt mot barn. Den tilltalade stod åtalad för att ha haft samlag med den då 13-åriga målsäganden. Parterna kom även i detta fall i kontakt med varandra via internet. De diskuterade sex och 13-åringen skickade nakenbilder på sig själv. På den tilltalades initiativ träffades de och hade samlag i dennes bil. Efter händelsen placerades målsäganden på ett HVB-hem då hon ansågs ha ett sexuellt självskadebeteende.

Tingsrätten konstaterade att omständigheterna inte kunde bedömas som mindre allvarliga trots att målsäganden frivilligt hade haft sex med den tilltalade.¹⁶³ Hovrätten fastställde tingsrättens beslut på denna åtalspunkt.¹⁶⁴

4.2.3 Svea hovrätt mål B 2517-15

Målet rörde ett åtal om våldtäkt av en 16 år gammal flicka. Enligt åklagarens gärningsbeskrivning hade den tilltalade utfört våldsamma sexuella handlingar med målsäganden. Åklagaren gjorde i första hand gällande att mannen genom våld tvingat flickan till de sexuella handlingarna. Åklagaren menade även att

---

¹⁶¹ Norrköpings tingsrätt mål B 1297-13, dom 2013-10-30.

¹⁶² Göta hovrätt mål B 3190-13, dom 2014-03-03.

¹⁶³ Linköpings tingsrätt mål B 997-14, dom 2014-06-23.

¹⁶⁴ Göta hovrätt mål B 1998-14, dom 2014-08-13.

flickan befunnit sig i en särskilt utsatt situation vilket berodde på hennes psykiska mående samt det faktum att hon vid tillfället för det inträffade varit bunden och påtagligt berusad.

Av bakgrundsinformationen framgår följande; den tilltalade och målsäganden fick kontakt med varandra via olika chattforum på internet. Den tilltalade tog därefter initiativ till att, vid upprepade tillfällen, köpa sex av målsäganden. Den händelse som enligt åklagaren var att bedöma som våldtäkt ägde rum hemma hos den tilltalades föräldrar. Innan det aktuella tillfället hade parterna diskuterat våldsamt sex och målsäganden hade uttryckt att hon ville bli misshandlad. Målsäganden uppgav vidare i förhör att hon velat må dåligt av slagen och de sexuella handlingarna och att hon även tidigare sökt upp våldsamma sexuella kontakter för att känna smärta. Hon hade uppmanat den tilltalade till att slå henne och beskrev i efterhand hur hon i den aktuella situationen velat försvinna.

Tingsrätten framförde att en person som mår psykiskt dåligt skulle kunna vara att bedöma som särskilt utsatt. Enligt tingsrätten var det dock inte visat att den tilltalade hade förstått hur dåligt målsäganden mådde, varför åtalet ogillades. Vid bedömningen av den tilltalades uppsåt noterade tingsrätten att parterna via chatt hade diskuterat huruvida målsäganden skar sig och även berört frågan om hon hade sex för att må dåligt.¹⁶⁵

Hovrätten inledde med att konstatera att det utifrån målsägandens uppgifter fick anses klarlagt att målsäganden samtyckt till de åtalade handlingarna/våldet. Händelsen var därför inte att bedöma som våldtäkt medelst tvång. Domstolen gick därefter vidare och prövade frågan om huruvida målsäganden kunde anses ha befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Hovrätten konstaterade att målsäganden led av självskadebeteende som den tilltalade hade vetskap om. Det fanns dock, enligt hovrätten, inget orsakssamband mellan målsägandens psykiska mående och hennes deltagande i den sexuella handlingen. Härför talade bland annat att hon hade haft andra, ekonomiska motiv, till den sexuella samvaron. Sammantaget ansåg domstolen att någon särskilt utsatt situation inte förelegat i den mening som avses i 6 kap. 1 § brottsbalken; varken på grund av målsägandens psykiska mående för sig eller i kombination med de övriga åberopade omständigheterna. Domstolen konstaterade att det inte heller förelåg någon subjektiv täckning då den tilltalade svårigen kunde förstått att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Åtalet ogillades följaktligen på denna punkt.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Stockholms tingsrätt mål B 15804-14, dom 2015-02-27.

¹⁶⁶ Svea hovrätt mål B 2517-15, dom 2015-05-19.

4.2.4 Svea hovrätt mål B 6051-15

I ett senare mål från Svea Hovrätt stod en 40-årig man åtalad för bland annat våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 2 st. brottsbalken. Åklagaren menade att mannen hade utnyttjat att målsäganden vid tiden för den åtalade gärningen, på grund av allvarlig rädsla, befann sig i en särskilt utsatt situation. Den särskilt utsatta situationen bestod även av omständigheter kopplade till målsägandens person; hon hade ett omfattande självskadebeteende, flertalet diagnoser och kunde anses lida av en psykisk störning. Vidare pekade åklagaren bland annat på att hon endast var 15 år gammal och hade liten erfarenhet av BDSM.

Målsäganden och den tilltalade fick kontakt med varandra på en internetsida för BDSM. De bestämde att de skulle ha sex och målsäganden åkte till Stockholm för att möta den tilltalade. Målsäganden bodde vid tillfället på ett HVB-hem och hade ett omfattande självskadebeteende som bland annat bestod i att hon skar sig. Av utredningen framkom även att målsäganden flera gånger sökt upp sexuella förbindelser på internet som ett led i hennes destruktiva förhållningssätt till sig själv. Själv beskrev hon situationen som att hon samtyckt till att bli utnyttjad men att hon inte förstått det som sedan hänt.

Tingsrätten bedömde att den åtalade gärningen inte var att bedöma som en sexuell handling jämförlik med samlag. Av den anledningen prövade de aldrig frågan om huruvida målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation.¹⁶⁷ Hovrätten, å andra sidan, bedömde att gärningen kunde betraktas som en sexuell handling jämförlik med samlag. Vid hovrättens bedömning av huruvida målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation konstaterade domstolen att hon länge lidit av psykisk ohälsa och av ett självskadebeteende. Vid tidpunkten för den åtalade händelsen kunde hon till och med anses lida av en psykisk störning. I kombination med hennes låga ålder och hennes ringa erfarenhet av BDSM bedömde hovrätten att hon befunnit sig i en sådan särskilt utsatt situation som avses i 6 kap. 1 § brottsbalken.

För straffansvar krävs dock att den tilltalades uppsåt täcker förekomsten av den eller de omständigheter som grundar den särskilt utsatta situationen. I förevarande mål var det dock inte visat att den tilltalade förstod omfattningen av målsägandens psykiska problematik. Målsäganden och den tilltalade kände inte varandra och hade endast haft kontakt via internet innan det inträffade. Det var inte heller visat att mannen sett målsägandens skärsår på armarna. Det var således inte styrkt att den tilltalade haft uppsåt i förhållande till det faktum att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Åtalet ogillades därmed på denna åtalspunkt.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Stockholms tingsrätt mål B 16050-14, dom 2015-06-26.

¹⁶⁸ Svea hovrätt mål B 6051-15, dom 2015-09-09.

4.2.5 Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15

I det rubricerade målet hade domstolen att bedöma en situation där sexuellt umgänge förekommit mellan en 25-årig man och en 14-årig flicka. Händelsen ägde rum på en hemmafest hemma hos den tilltalade, dit målsäganden blivit skjutsad av personalen på sitt boende. Flickan bodde på ett behandlingshem och hade fått kontakt med mannen via Facebook. Meningarna gick isär angående huruvida samlaget på festen skett av fri vilja eller inte.

Av utredningen framkom att målsäganden led av ett självskadebeteende och att hon vid upprepade tillfällen sökt sig till sexuella kontakter med äldre personer på internet. Målsäganden uppgav att hon inte velat ha samlag med den tilltalade men att hon inte agerat för att stoppa det.

Tingsrätten bedömde att den sexuella aktiviteten inte hade skett mot målsägandens vilja. Härför talade uppgifter från andra deltagare på festen, men även det faktum att målsäganden skrivit till den tilltalade dagen efter det inträffade och frågat om denne på nytt ville ha sex. Likaså talade målsägandens uppträdande gentemot boendepersonalen samma kväll, enligt tingsrätten, för att samlaget varit frivilligt. Målsäganden beskrevs varit upprymd efter det inträffade och hade själv redogjort för det inträffade som att parterna hade haft sex och att detta varit något kul och häftigt. Trots att den tilltalade hade haft vetskap om målsägandens mående fanns det inget som tydde på att den tilltalade hade utnyttjat detta. Målsäganden hade dessutom, som ovan konstaterat, själv skrivit till den tilltalade och på nytt frågat om denne ville ha sexuellt umgänge.¹⁶⁹

Hovrätten instämde i tingsrättens bedömning och betraktade det inträffade som sexuellt utnyttjande av barn. Även hovrätten framhävde, dock i resonemang angående frågan om påföljd, att samlaget skett såväl frivilligt som ömsesidigt. Hovrätten beaktade att den tilltalade hade vetskap om målsägandens psykiska mående men vid en samlad bedömning ansåg hovrätten att den tilltalades straff skulle sänkas.¹⁷⁰

4.2.6 Norrtälje tingsrätt mål B 68-17

Även detta mål behandlade ett åtal om våldtäkt mot barn. Det sexuella umgänget hade bestått i att målsäganden och den tilltalade mannen hade haft samlag med varandra, då målsäganden sålt sex till den tilltalade. Av utredningen framkom att målsäganden berättat om sitt psykiska mående och självskadebeteende för mannen och att denne, trots detta, varit pådrivande i kontakten med henne. Målsäganden uppgav att hon låtit sig utnyttjas då hon blivit lovad pengar och cigaretter men även eftersom det var ett uttryck för hennes självskadebeteende.

---

¹⁶⁹ Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15, dom 2015-12-29.

¹⁷⁰ Göta hovrätt mål B 277-16, dom 2016-09-09.

Tingsrätten fann det styrkt att den tilltalade utsatt målsäganden för de handlingar som åklagaren gjort gällande. Det förelåg inga förmildrande omständigheter; snarare fler försvarande som att den tilltalade gång på gång sökt upp målsäganden samt varit medveten om hennes psykiska lidande, varför det inträffade bedömdes som våldtäkt mot barn.¹⁷¹ Hovrätten, som inte gjorde någon annan bedömning än den tingsrätten gjort, fastställde tingsrättens dom.¹⁷²

4.2.7 Gotlands tingsrätt mål B 552-16

I ett senare, tämligen omfattande, mål från Gotlands tingsrätt stod en man åtalad för bland annat våldtäkt mot barn. Mannen hade vid flera tillfällen haft sexuellt umgänge med en flicka som var under 15 år. Flickan hade ett uttalat självskadebeteende som bestod i att hon brände sig. Vidare levde hon under svåra ekonomiska förhållanden. Hon var i behov av pengar och sökte bekräftelse. Efter det första samlaget, som den tilltalade enligt åklagaren tilltvingat sig med våld, träffades parterna flera gånger till och hade sex. Målsäganden uppgav att hon inte velat ha sex med den tilltalade men att hon känt sig tvungen till det. En anledning var att hon velat ha pengar, vidare upplevde hon att varken omgivningen eller hon själv brydde sig om huruvida det skulle hända henne något. Hon hade en känsla av att vara värdelös.

Tingsrätten fann åtalet styrkt och bedömde att gärningen var att rubricera som våldtäkt mot barn. Tingsrätten bedömde att målsäganden var trovärdig och att det gått till så som hon beskrev situationen.¹⁷³ Även hovrätten dömde den tilltalade för våldtäkt mot barn i enlighet med åtalet.¹⁷⁴

4.3 Förvaltningsrättsliga mål

Presentationen av de förvaltningsrättsliga målen skiljer sig något från brottmålen. I de utvalda målen framförde socialnämnden att den unge hade *ett socialt nedbrytande beteende* i och med omständigheter kopplade till den unges sexuella beteenden. De utvalda målen behandlar, med andra ord, situationer vilka socialnämnden, men nödvändigtvis inte den unge, bedömde som ett destruktivt förhållningssätt till sex. Även anhörigas uppgifter tydde på ett sexuellt självskadebeteende hos den unge.

Det jag undersöker i denna del blir följaktligen hur domstolen konstruerar sexualhandlingar, vilka av utomstående part, socialnämnden, bedömts som destruktiva. Här finns det utrymme för att problematisera huruvida det subjektiva momentet i definitionen av sexuellt självskadebeteende är uppfyllt.

---

¹⁷¹ Norrtälje tingsrätt mål B 68-17, dom 2017-04-10.

¹⁷² Svea hovrätt mål B 3994-17, dom 2017-06-15.

¹⁷³ Gotlands tingsrätt mål B 552-16, dom 2018-08-06.

¹⁷⁴ Svea hovrätt mål B 8143-18, dom 2018-12-20.

Då beredandet av vård enligt LVU sker med tvång är den unge som utgångspunkt socialnämndens motpart i dessa processer. Att den unge motsätter sig socialnämndens bedömning är genomgående för de fall jag undersökt. Det jag intresserar mig för är dock *domstolens* konstruktion av uppkomsten av sexualhandlingen i de utvalda målen. Av den anledningen anser jag att valet av dessa mål fyller en funktion. Jag vill dock återigen påpeka att de utvalda målen behandlar beteenden vilka jag presumerar faller under den presenterade definitionen av sex som självskada.

Presentationen nedan består av en redogörelse för socialnämndens inställning och domstolens domslut. I avsikt fem analyseras sedan domarnas innehåll på textnivå där upprepade resonemang och beskrivningar lyfts.

4.3.1 Förvaltningsrätten i Linköping mål 7303-14

I rubricerat mål från Förvaltningsrätten i Linköping menade socialnämnden att en flicka hade ett socialt nedbrytande beteende bestående av hennes sexuella beteende och ostabila levnadsförhållanden. Hon sålde sex, rymde från sitt familjehem och skolkade regelbundet från skolan. Enligt nämnden var henne sexuella beteende ett uttryck för någon form av självskada. Hennes destruktiva beteende utgjorde grund för beredande av vård i enlighet med 1 och 3 §§ LVU.

Förvaltningsrätten bedömde situationen så som nämnden gjorde och mot bakgrund av det presenterade ansågs flickan ha ett socialt nedbrytande beteende i enlighet med 3 § LVU. Det fanns risk för att hennes hälsa och utveckling skulle komma att skadas och flickan bereddes vård enligt 1 och 3 §§ LVU.¹⁷⁵

4.3.2 Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15

Målet behandlade en ansökan om vård enligt 1 och 3 §§ LVU. Socialnämnden menade att en flicka hade ett socialt nedbrytande beteende som bestod i att hon självskadade och vistades i riskfyllda sammanhang med äldre män och alkohol. Hon agerade på ett normbrytande sätt. Flickans mamma uttryckte det som att dottern hade ett destruktivt förhållande till sex och att dottern upplevde sig själv som oviktig.

Förvaltningsrätten bedömde att flickans beteende var att bedöma som ett socialt nedbrytande beteende. Hon vistades i miljöer där hon blev utsatt för sexuella övergrepp och det fanns uppgifter om att hon sålde sex. Det fanns en påtaglig risk för att hon skadades och omständigheterna var enligt förvaltningsrätten än mer allvarliga mot bakgrund av hennes psykiska mående och självskadebeteende. Vården bedömdes inte kunna ske på frivillig

---

¹⁷⁵ Förvaltningsrätten i Linköping mål 7303-14, dom 2014-12-05.

väg. Förutsättningar för beredande av vård av den unge förelåg.¹⁷⁶ Kammarrätten anslöt sig till förvaltningsrättens bedömning och bedömde även den att flickans beteende utgjorde ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening.¹⁷⁷

4.3.3 Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16

I en omfattande utredning från socialnämnden i Jönköping framförde nämnden att en 16 år gammal pojke hade ett beteende som stred mot samhällets grundläggande normer. Enligt socialnämnden hade pojken en psykisk problematik som gav upphov till ett aggressivt beteende gentemot andra men även till ett omfattande självskadebeteende. Pojken självskadade genom att använda vassa föremål men även, troligtvis, genom att ha sex. För personalen på behandlingshemmet hade den unge uppgivit att han ofta hade sex med äldre män och att han hade för avsikt att fortsätta med det. Hans sätt, att söka sig till destruktiva sexuella relationer och att sälja sexuella tjänster, kunde enligt socialnämnden förstås som ett sätt för honom att hantera ångest på. De redovisade omständigheterna medförde enligt socialnämnden att det förelåg grund för att bereda honom vård enligt 1 och 3 §§ LVU.

Förvaltningsrätten bedömde att det förelåg grund för omhändertagande enligt 1 och 3 §§ LVU. Domstolen instämde i socialnämndens bedömning av att pojkens destruktiva förhållande till sex medförde att han utsatte sig för en påtaglig risk att skadas och att beteendet var att bedöma som sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Vård kunde inte ges på frivillig väg varför nämndens ansökan bifölls.¹⁷⁸

4.3.4 Förvaltningsrätten i Jönköping mål 3352-18

Socialnämnden ansökte även i detta mål om beredande av vård med stöd av 1 och 3 §§ LVU. Den unga var i detta fall en flicka som enligt socialnämnden hade ett på flera plan normbrytande beteende. Flickan rymde hemifrån/från HVB-hemmet, missbrukade alkohol, använde droger och hade ett problematiskt förhållningssätt till sex då hon hade sexuella kontakter mot sin vilja. Flickan uppgav i sin tur att hon hade haft ett sexuellt självskadebeteende men att detta hade upphört.

Förvaltningsrätten bedömde att villkoren för att bereda flickan vård enligt 1 och 3 §§ LVU var uppfyllda. Beslutet baserades på flickans

---

¹⁷⁶ Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15, dom 2016-01-11.

¹⁷⁷ Kammarrätten i Sundsvall mål 96-16, dom 2016-03-23.

¹⁷⁸ Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16, dom 2017-01-18.

alkoholberoende och flyktiga sätt samt att hon i övrigt befann sig i riskfyllda miljöer.¹⁷⁹

4.3.5 Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18

I detta mål framförde nämnden, både i över- och underinstans, att en flicka utsatte sig själv för riskfyllda situationer genom att söka upp och träffa okända män som hon i vissa fall hade samlag med. De sexuella förbindelserna bedömdes som mycket destruktiva och flickan uppvisade, enligt nämnden, ett ”sexuellt riskbeteende”. Flickan hade vid flertalet tillfällen blivit utsatt för övergrepp men hade, enligt nämnden, svårt att ta till sig allvaret i situationen. Flickan hade flera psykiska diagnoser, mådde dåligt och självskadade. I kombination med att hon stundvis använde droger bedömdes hon vara särskilt utsatt.

Båda instanser beslutade om vård enligt 1 och 3 §§ LVU. Vid bedömningen av huruvida den unga kunde anses ha ett socialt nedbrytande beteende konstaterade både över- och underrätt att flickans ”sexuella riskbeteende” i kombination med hennes droganvändning var att bedöma som ett socialt nedbrytande beteende. I och med detta utsatte hon sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas. Handlandet var inte enbart en yttring av hennes diagnoser och förutsättningarna för vård var uppfyllda.¹⁸⁰

4.3.6 Förvaltningsrätten i Stockholm mål 24102-18

Även i detta mål ansökte socialnämnden om bredande av vård av en ung flicka som enligt nämnden hade ett socialt nedbrytande beteende. Flickans socialt nedbrytande beteende bestod i att hon träffade äldre män och hade samlag med dem, bland annat som ett led i hennes självskadebeteende. Hon mådde psykiskt dåligt och brukade alkohol och droger.

De redovisade omständigheterna och i synnerhet det sexuella självskadebeteendet utgjorde, enligt förvaltningsrätten, ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Vård bedömdes inte kunna ges på frivillig väg och socialnämndens ansökan bifölls.¹⁸¹ Kammarrätten bedömde situationen så som förvaltningsrätten gjort och framförde att det inte framkommit något som gav anledning att ändra förvaltningsrättens dom. Överklagandet avslog därför.¹⁸²

---

¹⁷⁹ Förvaltningsrätten i Jönköping, mål 3352-18, dom 2018-08-29.

¹⁸⁰ Förvaltningsrätten i Jönköping mål 4651-18, dom 2018-10-17; Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18, dom 2019-01-23.

¹⁸¹ Förvaltningsrätten i Stockholm mål 24102-18, dom 2018-12-14.

¹⁸² Kammarrätten i Stockholm mål 78-19, dom 2019-02-20.

4.3.7 Förvaltningsrätten i Jönköping mål 646-19

Rubricerat mål rörde en pojke som enligt socialnämnden hade ett socialt nedbrytande beteende eftersom han levde under ostabila förhållanden, skar sig och missbrukade droger. Hans självskadebeteende bestod även av att han sålde sex.

Förvaltningsrätten biföll nämndens ansökan och framförde följande. Det stod klart att pojken upprepade gånger sålt sex, bland annat i syfte att skada sig själv. Den omständigheten utgjorde i sig ett socialt nedbrytande beteende och i kombination med hans drogmissbruk förelåg det, enligt domstolen, en påtaglig risk att han skulle komma att skadas. Vård kunde inte ges på frivillig väg och förutsättningarna för att bereda den unge vård enligt 1 och 3 §§ LVU var således uppfyllda.¹⁸³

4.4 Sammanfattning

Handlingsmönster vilka går att beskriva som ett sexuellt självskadebeteende förekommer, som visats ovan, både inom den straffrättsliga och den förvaltningsrättsliga praktiken. I några av de undersökta domarna är denna problematik uttryckligen benämnd som ett självskadebeteende¹⁸⁴ medan det i andra domar förekommer diskussioner kring mönster vilka indikerar att ett sexuellt självskadebeteende föreligger¹⁸⁵. Framställningen ovan av sakomständigheter, domskäl och domslut syftar till att ge läsaren en inblick i hur dessa situationer kan se ut och hur de rättsligt bedöms i förhållande till ett visst domslut. Sett till uppsatsens diskursiva ansats är en vidare fråga hur domstolen beskriver, resonerar kring och därmed diskursivt skapar de subjekt som lider av denna typ av självskadebeteende. Den fortsatta framställningen fokuseras därför kring frågan om hur domstolen *konstruerar* det sexuellt självskadande rättssubjektet i de redovisade målen.

---

¹⁸³ Förvaltningsrätten i Jönköping mål 646-19, dom 2019-03-22.

¹⁸⁴ Se bland annat Linköpings tingsrätt mål B 997-14; Norrtälje tingsrätt mål B 68-17; Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16; Förvaltningsrätten i Stockholm mål 24102-18.

¹⁸⁵ Se bland annat Svea hovrätt mål B 2517-15; Svea hovrätt mål B 6051-15; Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15; Förvaltningsrätten i Jönköping mål 4651-18.

5 Konstruktionen av det självskadande rättssubjektet

5.1 Den diskursiva undersökningen

Med avstamp i de redovisade målen avser jag att i det här kapitlet undersöka hur rättssubjekt, vilka lider av sexuellt självskadebeteende, bedöms och beskrivs i utvalda delar av rättstillämpningen. Hur konstrueras det sexuellt självskadande rättssubjektet i de utvalda målen om våldtäkt enligt 6 kap. brottsbalken och i målen om omhändertagande enligt 3 § LVU? I framställningen nedan behandlas straffrätten och förvaltningsrätten tillsammans och jag företar således en gemensam undersökning av det sexuellt självskadande subjektet inom de två rättsområdena. Jag hänvisar därför till det självskadande subjektet som *målsäganden/den unge*. Även i enskilda citat har namn på målsäganden/den unge samt den tilltalades namn bytts ut för att anonymisera materialet.

Med utgångspunkt i den diskursanalytiska metod som jag beskrev i avsnitt 1.5 fokuseras framställningen i detta avsnitt kring frågan om hur domstolen konstruerar *situationen i vilken en sexualhandling uppkom* i de utvalda målen.¹⁸⁶ Med *situationen* åsyftas här det bredare sammanhang som omgärdar den sexuella handlingen. Det kan med andra ord röra sig om omständigheter som inträffat före, under och efter den fysiska och sexuella kontakten. I brottmålen är det främst de åtalade gärningarna som står i fokus. Undersökningen av de förvaltningsrättsliga målen utgår från sexualhandlingar vilka ibland beskrivs som övergrepp men ibland exempelvis som sex. Då syftet är att undersöka domstolens konstruktion av det självskadande subjektet, är det domstolens bedömning och skälen för beslut som står i fokus.

Analysen sker inledningsvis på textnivå och kan förstås som en undersökning av återkommande beskrivningar och resonemang; detta i syfte att undersöka hur domstolen skapar parternas handlande diskursivt. På detta vis söker jag identifiera olika rättsliga diskurser kring uppkomsten av/förklaringen till de olika sexualhandlingarna. Att identifiera och analysera dessa resonemang är ett led i undersökningen av konstruktionen av det självskadande rättssubjektet.¹⁸⁷ I ett andra led analyseras vidare hur dessa diskurser kan antas få betydelse för domstolens konstruktion av *det sexuellt självskadande subjektet* i mål om våldtäkt enligt 6 kap. brottsbalken och i mål om omhändertagande enligt 3 § LVU.

---

¹⁸⁶ Se avsnitt 1.5.

¹⁸⁷ Se avsnitt 1.5.2.

Det bör noteras att de rättsliga diskurser som jag identifierat i de utvalda underrättsavgörandena endast utgör exempel på hur de legala diskurserna kring sexuellt självskadande subjekt kan antas se ut. Med ett begränsat antal mål görs således inget anspråk på att ge en uttömmande bild av hur dessa subjekt ges innehåll i svensk rättstillämpning. Min tolkning av dessa legala diskurser är en av flera möjliga och företas i ett illustrativt syfte.

5.2 Diskurser om situationen i vilken en sexualhandling uppkommer

Det kan inledningsvis konstateras att sexualhandlingen, i några av de undersökta målen, genom återkommande beskrivningar av den tilltalades intresse för att kontakta unga flickor på nätet samt dennes initiativtagande till sexköp, *delvis* konstrueras som en följd av *den tilltalades handlande*.¹⁸⁸ I majoriteten av målen konstrueras dock situationen som beroende av båda parter agerande där det självskadande subjektets handlande i olika stor utsträckning var konstituerande för situationen. Vad gäller det sexuellt självskadande subjektets handlanden/mående, som en del av situationen, fann jag i min undersökning tre huvudteman. Den första diskursen handlar om hur den sexuella kontakten delvis uppstått till följd av *ett aktivt risktagande* av det självskadande subjektet och då framförallt genom försäljning av sex. Den andra diskursen handlar om målsäganden/den unges *ömsesidiga och frivilliga*¹⁸⁹ deltagande i den sexuella handlingen. Den tredje diskursen, avslutningsvis, handlar om målsägandens/den unges *psykiska mående* som en delvis men direkt orsak till att den sexuella kontakten uppstått eller till att det självskadande subjektet deltagit. Presentationen nedan utgår ifrån dessa teman där de olika diskurserna presenteras särskilt. Presentationen av de olika resonemangen var för sig kan ge en bild av att diskurserna alltid är alternativa när så inte är fallet. Läsaren bör bära med sig att domstolen i vissa mål för resonemang som kan hänföras till flera av de olika diskurserna. Detta redovisas genom att peka på vissa ”korsningar” av diskurser. Det bör även noteras att vissa resonemang fokuserar på *hur* den sexuella kontakten uppstått medan andra handlar om hur målsägandens/den unges *deltagande kan förstås*. Jag anser dock att båda dessa frågor säger något om hur domstolen konstruerar *situationen* vari en sexualhandling uppkommer.

Det kan även framhävas att textanalysen av de utvalda underrättsavgörandena indirekt innebär en analys av det straffrättsliga materialet som utgör gällande rätt på områdena. Utformningen av lag, förarbeten och prejudikat, vilken kan hänföras till den diskursiva praktikens

---

¹⁸⁸ Se exempelvis Svea hovrätt mål B 2517-15; Gotlands tingsrätt mål B 552-16; Norrtälje tingsrätt mål B 68-17; Linköpings tingsrätt mål B 997-14.

¹⁸⁹ Notera att begreppet ”frivillighet” i detta sammanhang hänför sig till diskurser kopplade till 6 kap. 4 § brottsbalken och inte 6 kap. 1 § i sin lydelse efter 1 juli 2018.

nivå, påverkar nämligen med stor sannolikhet hur diskurserna produceras i underrätterna.¹⁹⁰ Rekvisiten i 3 § LVU kräver till exempel att den unge i någon mån själv varit aktiv och ” [...] utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas [...]”¹⁹¹. Likaså är resonemang om frivillighet förekommande både i förarbeten och prejudikat rörande 6 kap. 4 § brottsbalken.¹⁹² Det finns därför anledning att tro att domstolens resonemang påverkas av dessa praktiker. Jag menar ändå att en undersökning av domstolens *konstruktion av uppkomsten/förklaringen till en sexualhandling* kan vara av intresse. Vid denna bedömning skulle det, enligt mig, finnas utrymme för att betrakta den som uppkommen på olika sätt, för att i ett senare led av bedömningen ändå komma fram till att den unge exempelvis utsätter sig själv för fara enligt 3 § LVU eller att det föreligger en våldtäkt enligt 6 kap. brottsbalken.

Nedan undersöks konstruktionen av *situationen i vilken en sexualhandling uppkom* utifrån de tre presenterade huvudtemana.

5.2.1 Aktivt handlande/risktagande

En dominerande diskurs i det undersökta materialet är den om hur de aktuella sexualhandlingarna till stor del uppstått till följd av målsägandens/den unges *aktiva handlande/risktagande* och i synnerhet genom att denne sålt sexuella tjänster.¹⁹³

Denna aktivitet kunde bestå av att den unge mer allmänt ” [...] genom sina kontakter med olika personer försatt sig i mycket riskfyllda situationer [...]”¹⁹⁴ eller mer specifikt, av den unges sexuella beteende. Det sistnämnda kan exemplifieras genom följande uttalande där Förvaltningsrätten i Jönköping konstaterade att den unge troligtvis hade ett sexuellt självskadebeteende men påpekade samtidigt att ” [f]örvaltningsrätten delar nämndens bedömning avseende att han *genom sitt sexuella beteende utsätter sig* för riskfyllda situationer där det föreligger en risk för att han utnyttjas av andra för sexuell exploatering [...]”¹⁹⁵.

I dessa diskurser, som framförallt kan identifieras i mål om omhändertagande enligt LVU, beskrevs de aktuella sexualhandlingarna inte sällan i termer av *övergrepp*, *utnyttjanden* och som ovan, som *sexuell exploatering*. Ändå tycks situationen i någon mån uppkommit som ett svar på den unges handlande. Domstolen konstaterade bland annat att ”[h]ennes

---

¹⁹⁰ Jfr Andersson (2004) s. 42.

¹⁹¹ Se 3 § LVU.

¹⁹² Se avsnitt 2.4 och 2.5.

¹⁹³ Se bland annat Svea hovrätt mål B 2517-15; Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16; Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18.

¹⁹⁴ Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18 s. 6.

¹⁹⁵ Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16 s. 10-11, min kursivering.

beteende att avvika från sitt hem och sätta sig i de allvarliga situationerna där hon sexuellt utnyttjas [...] är mycket oroande.”¹⁹⁶

Att det självskadande subjektets handlande var centralt för situationen kommer även till uttryck genom följande uttalande i ett mål där den unge vid flera tillfällen blivit utsatt för övergrepp. Domstolen konstaterade att:

Övergreppen kan inte läggas henne till last. Hon har emellertid inte insett vilka konsekvenser *hennes beteende* kan leda till och trots att hon utsatts för övergrepp har hon *fortsatt med sitt riskbeteende*.¹⁹⁷

Det aktiva handlandet/risktagandet bestod vidare i flera av de undersökta målen av att målsäganden/den unge sålt sexuella tjänster.¹⁹⁸ I ett mål blev den sexuella kontakten delvis konstruerad som en följd av ett avtal i vilket den unge varit pådrivande. Domstolen konstaterade att ”[d]et finns uppgifter redan från 2014 om *att hon själv avtalat* om att sälja sex till en man och sedan försöker fly från den mannen.”¹⁹⁹

Hur den sexuella kontakten i stor utsträckning konstruerades som en följd av att målsäganden sålt sex framgår även av följande citat där domstolen resonerade kring omständigheterna vid det påstådda övergreppet. Åklagaren menade att målsägandens psykiska mående i kombination med andra omständigheter innebar att hon befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Det kunde dock ”[...] enligt hovrättens mening inte anses klarlagt att det förelegat ett entydigt och direkt orsakssamband mellan [målsägandens] ’psykiska mående’ och det förhållande att hon har haft samlag med [den tilltalade]. En omständighet som kan tala för att orsaken varit en annan är exempelvis att *samlagen har skett mot betalning*.”²⁰⁰

5.2.2 Frivilligt och ömsesidigt deltagande

En annan huvuddiskurs, vilken framförallt kan identifieras i målen om våldtäkt mot barn, handlar om målsägandens *frivilliga och ömsesidiga*²⁰¹ deltagande i den sexuella handlingen. I dessa mål beskrevs situationen vid flertalet tillfällen som en sexuell kontakt uppkommen på båda parterers initiativ eller, då den tilltalade tagit initiativ, som att målsäganden i alla fall ”samtyckte till, eller accepterade, handlingarna”²⁰².

¹⁹⁶ Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15 s. 7-8.

¹⁹⁷ Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18 s. 6, min kursivering.

¹⁹⁸ Förvaltningsrätten i Linköping mål 7303-14; Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15; Svea hovrätt mål B 2517-15.

¹⁹⁹ Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15 s. 7, min kursivering.

²⁰⁰ Svea hovrätt mål B 2517-15, min kursivering.

²⁰¹ Se exempelvis Göta hovrätt mål B 3190-13; Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15; Göta hovrätt mål B 277-16; Linköpings tingsrätt mål B 997-14.

²⁰² Svea hovrätt mål B 2517-15.

Vanligast var dock att domstolen konstaterade att det inte var: ” [...] visat annat än att det sexuella umgänget byggde på såväl frivillighet som ömsesidighet.”²⁰³

Både kontakter innan²⁰⁴ och efter²⁰⁵ den sexuella handlingen har, enligt domstolen, ansetts bidra till en frivillig situation. Genom följande resonemang från Skaraborgs tingsrätt exemplifieras hur målsägandens handlande efter den sexuella kontakten inverkade på bedömningen:

Något annat är således inte visat än att det sexuella umgänget varit *frivilligt och ömsesidigt*. För detta talar också målsägandens fråga ”Knulla?” dagen efteråt [...].²⁰⁶

Att flickan sökt upp den tilltalade dagen efter det inträffade och frågat om denne på nytt ville ha sexuellt umgänge talade alltså, enligt domstolen, för frivillighet. Även andra handlingar, företagna av målsäganden, efter den sexuella kontakten, gav enligt domstolen uttryck för frivillighet. Hur målsäganden själv benämnt den aktuella situationen och agerat i förhållande till de människor som mött henne efter det inträffade spelade roll. I samma mål från Skaraborgs tingsrätt konstaterade domstolen nämligen att:

I polisanmälan anger socialsekreteraren bland annat att målsäganden ska ha sagt till personal att hon ”haft sex” när hon blivit hämtad [...] på natten [...].²⁰⁷

Att flickan uttryckt sig på detta vis samt varit upprymd, talade i kombination med vittnesuppgifter från deltagare på festen för att något övergrepp inte hade skett. Någon närmare redogörelse för hur begreppen *frivillighet och ömsesidighet* ska förstås i förhållande till en situation där rättssubjektet använder sexuella kontakter som ett led i sitt självskadebeteende förekom dock inte i de utvalda målen. I målet från Norrköpings tingsrätt berördes förhållandet mellan ömsesidighet och målsägandens självskadebeteende något då domstolen konstaterade att ” [k]ontakten parterna har haft innan händelsen i Norrköping har byggt på ömsesidighet, må vara att målsägandens *skäl till kontakten var att få uppmärksamhet*.”²⁰⁸ Detta resonemang avfärdades dock i högre instans där bekräftelsebehovet istället bedömdes som begränsande för hennes förståelse av sitt eget handlande.²⁰⁹

---

²⁰³ Göta hovrätt mål B 277-16 s. 4.

²⁰⁴ Norrköpings tingsrätt mål B 1297-13.

²⁰⁵ Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15.

²⁰⁶ Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15 s. 8, min kursivering.

²⁰⁷ Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15 s. 5.

²⁰⁸ Norrköpings tingsrätt mål B 1297-13 s. 14, min kursivering.

²⁰⁹ Göta hovrätt mål B 3190-13.

I denna diskurs ges relativt lite utrymme för frågor om hur ömsesidighet och frivillighet ska förstås i situationer vilka resulterat i en upplevd kränkning; det går att argumentera för att domstolen i någon mån, till skillnad från flera av de ovan redovisade författarna, separerar den erotiska kontakten från de maktstrukturer som en sådan situation kan innebära.²¹⁰ Det kan vara en sådan uppdelning mellan sex och våld/makt som ligger till grund även för följande uttalande där domstolen konstaterade att målsäganden hade ett självskadebeteende men menade att:

Vidare har [målsägandens] självskadebeteende varit inriktat på att bereda sig själv smärta. Detta har hon dock inte uppnått i första hand som en följd av samlagen [...] utan på grund av det våld som [den tilltalade] har utsatt henne för [...].²¹¹

5.2.3 Subjektets psykiska mående

Inom det tredje temat finner vi avslutningsvis diskurser där sexualhandlingen förstods mot bakgrund av det *självskadande subjektets psykiska mående*.²¹² I dessa diskurser kunde måendet anses förklara antingen uppkomsten av sexualhandlingen eller målsägandens deltaganden i den, där allt från dålig självkänsla²¹³ till diagnostiserad psykisk problematik²¹⁴ uppmärksammades.

Konstruktionen av målsägandens psykiska mående som en förklaring till dennes deltagande skedde bland annat genom att domstolen kommenterade det inträffade som att målsäganden ” [...] inte var bekväm med den situation som hon försatte sig i och att hennes *agerande baserades på ett behov av bekräftelse och uppmärksamhet*.”²¹⁵

I ett annat mål undersökte domstolen huruvida målsägandens mående till och med kunde anses grunda en *särskilt utsatt situation* och konstaterade att så var fallet. Enligt hovrättens bedömning ” [...] led målsäganden av en *psykisk störning vid tidpunkten för händelsen*. Därutöver var hon vid tillfället endast 15 år gammal och måste redan av den anledningen haft en i förhållande till [den tilltalade] mycket begränsad erfarenhet av BDSM-sex”.²¹⁶ Mot bakgrund av detta bedömde domstolen att sexualhandlingen företagits i ett sammanhang där målsäganden, bland annat på grund av sitt psykiska mående, varit särskilt utsatt.

---

²¹⁰ Se avsnitt 1.5.1

²¹¹ Svea hovrätt mål B 2517-15.

²¹² Se bland annat Svea hovrätt mål B 6051-15; Göta hovrätt mål B 3190-13; Gotlands tingsrätt mål B 552-16.

²¹³ Gotlands tingsrätt mål B 552-16.

²¹⁴ Svea hovrätt mål B 6051-15.

²¹⁵ Göta hovrätt mål B 3190-13 s. 4, min kursivering. Noteras kan dock att domstolen i samma mål för ett resonemang om situationen så som frivillig vilket kan hänföras till diskursen om frivilligt och ömsesidigt deltagande.

²¹⁶ Svea hovrätt mål B 6051-15 s. 10, min kursivering.

Även i situationer där den unge sålt sex går det att tolka domstolens resonemang som att den unges psykiska mående likväl utgjorde den huvudsakliga anledningen till att en sexuell kontakt uppstått mellan parterna. Till skillnad från den ovan redovisade diskursen om *aktivt risktagande/försäljning av sex*, uppgavs det uttryckligen i detta sammanhang att försäljningen skulle betraktas som ett ”uttryck för ett självskadebeteende”²¹⁷. Till skillnad från diskurserna om *aktivt risktagande/försäljning av sex* förekom inte heller några resonemang om ekonomiska motiv i detta fall.

I andra mål tycks målsägandens psykiska mående utgöra *en del av* förklaringen till varför målsäganden deltagit i handlingarna och att ett sexuell umgänge kunnat *fortgå* mellan parterna. I dessa mål var ytterligare moment således av betydelse för förklaringen av situationen. Denna konstruktion av situationen framgår av bland annat följande citat:

Det har i målet framkommit att [målsäganden] haft avsevärda personliga problem, med bland annat dålig självkänsla. Detta kan utgöra förklaring till att hon har fortsatt kontakterna med [den tilltalade] trots att denne enligt [målsäganden] hade tilltvingat sig samlag mot [målsägandens] vilja. Även [målsägandens] ekonomiska motiv till fortsatta kontakter framstår som beaktansvärda.²¹⁸

Uttalandet ger intryck av att kontakten mellan parterna förstods mot bakgrund av både målsägandens ekonomiska motiv men även hennes psykiska mående. Även den tilltalades aktivitet som hur denne kontaktade unga flickor framhövdes.²¹⁹ Avslutningsvis går det även att peka på hur uttalanden som att den unge ”[...] kontaktar äldre män med avsikt att erbjuda sexuella tjänster i ångestlindrande syfte och för att få tillgång till droger [...]”²²⁰ tyder på en förklaring av situationen såsom tvådelad.

5.3 Det aktiva självskadande subjektet

Hur kan då dessa diskurser få betydelse för domstolens konstruktion av *det sexuellt självskadande subjektet* i mål om våldtäkt enligt 6 kap. brottsbalken och i mål om omhändertagande enligt 3 § LVU? Nedan utvecklas detta och jag ämnar besvara uppsatsens tredje frågeställning; hur konstruerar domstolen det självskadande subjektet?

I de diskurser där den sexuella handlingen delvis förstods mot bakgrund av det självskadande subjektets *aktiva riskbeteende* och/eller *frivilliga*

---

²¹⁷ Förvaltningsrätten i Jönköping mål 646-19 s. 5.

²¹⁸ Gotlands tingsrätt mål B 552-16 s. 53.

²¹⁹ Gotlands tingsrätt mål B 552-16.

²²⁰ Förvaltningsrätten i Stockholm mål 24102-18 s. 6.

deltagande går det att utläsa vissa gemensamma drag. Sexualhandlingen kan i dessa diskurser, till stor del förklaras mot bakgrund av *målsägandens/den unges aktiva handlande*. Denne har på olika vis kontaktat den tilltalade via internet, erbjudit sexuella tjänster eller allmänt försatt sig i situationer där denne vetat om att denne kommer att utnyttjas. I sådana diskurser går det att argumentera för att det självskadande subjektet konstrueras som en *aktiv person* som i viss mån själv försatt sig i den aktuella situationen genom att agera normbrytande. Mot detta kan vissa atypiska diskurser uppmärksammas där målsäganden istället ” [...] förmått delta i de sexuella aktiviteter som framgår av åklagarens gärningsbeskrivning [...]”²²¹ eller där det framkommer att den unge ”[...] hamnat i andra, mycket utsatta, situationer.”²²²

I de diskurser där sexualhandlingen delvis förstods mot bakgrund av det *självskadande subjektets psykiska mående* kan subjektet förstås som både passivt och aktivt. Oavsett subjektets handlande eller icke-handlande går det dock, till skillnad från diskurserna om det *aktiva riskbeteendet* och det *frivilliga deltagandet*, att argumentera för att målsägandens/den unges beteende förstods på ett annat vis i dessa diskurser. Målsägandens/den unges bidrag till att situationen uppstått var en följd av något denne inte fullt ut kan hållas ansvarig för; dennes psykiska mående. I nästa kapitel utvecklas dessa frågor då den redovisade konstruktionen av det sexuellt självskadande subjektet problematiseras utifrån de presenterade idéerna om ett kontextualiserat rättssubjekt.

---

²²¹ Norrtälje tingsrätt mål B 68-17 s. 8, min kursivering.

²²² Förvaltningsrätten i Jönköping, mål 3352-18 s. 7, min kursivering.

6 Det självskadande subjektet i kontext

6.1 Inledande ord

Som jag visat i föregående avsnitt konstrueras det självskadande subjektet i flera av de undersökta diskurserna som ett aktivt subjekt; sexualhandlingen kunde i någon mån förklaras mot bakgrund av målsägandens/den unges aktiva handlande. Till viss del sammanfaller dessa straffrättsliga och förvaltningsrättsliga diskurser således med den samhällseliga diskursen om det självskadande subjektet såsom aktivt och bidragande till att den aktuella situationen uppstår. Frågan är vilken betydelse denna aktivitet tillskrivs inom den straffrättsliga disciplinen. Om ansvaret inom den *samhällseliga diskursen*, enligt Kristjansdóttir, huvudsakligen tillskrivs det sexuellt självskadande subjektet²²³, är frågan om brott och straffrättslig skuld mer komplex. För att utreda dessa frågor problematiseras den redovisade konstruktionen av det självskadande subjektet utifrån idéerna om ett kontextualiserat rättssubjekt. Framställningen avser att besvara uppsatsens fjärde och sista frågeställning.

6.2 Förståelsen av det sexuellt självskadande subjektets aktivitet...

Inom straffrätten finns det utrymme för att delvis bortse från målsägandens aktiva handlande och eventuella uttryck för frivillighet vid bedömningen av om det föreligger en otillåten gärning. Sådant är fallet då målsäganden exempelvis befinner sig i *en särskilt utsatt situation* i den mening som avses i 6 kap. 1 § brottsbalken. Likaså ska målsägandens eventuella aktivitet tillskrivas liten betydelse vid bedömningen av våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § brottsbalken.²²⁴ Dessa regleringar öppnar således upp för att betrakta sexuellt självskadande subjekts handlanden mot bakgrund av deras eventuella utsatthet, och därmed för en förståelse av dessa handlanden som något annat än fullständig frivillighet. Ändå pekar olika författare på att vissa beteenden, vilka bedöms svårförenliga med ett idealt brottsoffrets beteende, inte fullt ut förstås och riskerar att placera den utsatte i en sämre position för att erhålla straffrättsligt skydd än om denne agerat enligt normen.²²⁵ Vad gäller det sexuellt självskadande subjektet finns det flera handlanden som antagligen skulle bedömas som svårförenliga med idén om det ideala brottsoffrets, bland

---

²²³ Se avsnitt 1.6.3.

²²⁴ Se avsnitt 2.3. och 2.4.

²²⁵ Se avsnitt 1.6.1 och 1.6.2.

annat att de säljer sex, söker upp sin förövare, vistas i miljöer vilka bedöms som farliga och så vidare. Frågor som dessa, om vem som kan anses vara ett brottsoffer och varför, ser jag som en undersökning av diskursernas sociala konsekvenser, vilket utreds nedan.

Mot bakgrund av utgången i de redovisade brottmålen går det att argumentera för att målsägandens aktiva handlande spelade en liten roll vid bedömningen av huruvida det förelåg en otillåten gärning eller inte. I majoriteten av de redovisade brottmålen bedömdes gärningen vara otillåten och flera av åtalen ledde också till fällande dom. Några mål sticker dock ut och i dessa mål kan domstolens resonemang svårligen förstås på annat sätt än att målsägandens handlande bidragit till att situationen inte uppfyller de objektiva rekvisiten för en våldtäkt.²²⁶ Dessa handlingar bestod främst av att den unge sålt sex och/eller själv kontaktat den tilltalade efter övergreppet vilka, istället för att *delvis* tolkas som ett uttryck för ett självskadebeteende, uteslutande bedömdes som att målsäganden deltagit frivilligt eller haft ekonomiska motiv till mötet.

Det är i förhållande till sådana handlingar som det är av särskild vikt att lyfta frågan om ett kontextualiserat rättssubjekt. I linje med den kontextualisering av *subjektets handlingar* som förespråkas av bland andra Svallingson går det nämligen att argumentera för att sådana handlingar bör förstås mot bakgrund av den bredare kontext vari det självskadande subjektet befinner sig.²²⁷ Att självmant sälja sexuella tjänster eller söka sig till personer som tidigare utsatt en är nämligen, utifrån definitionen av sexuellt självskadebeteende, ett vanligt handlingsmönster.²²⁸ När domstolen endast hänför dessa handlingar till ett uttryck för frivillighet eller ekonomiska motiv faller en del av förklaringen till situationen bort; den om en ung människas självskadebeteende. Att domstolen endast förstår dessa handlingar i form av ekonomiska motiv eller frivillighet skulle kunna hänföras till idén om hur individen förväntas agera autonomt och rationellt. Det är rationellt att sälja sexuella tjänster i syfte att tjäna pengar men inte i syfte att skada sig själv. Likaså är det mer förståeligt, utifrån ett rationellt perspektiv, att man kontaktar en person för att man uppskattar dennes sällskap än att man gör det i självskadande syfte. Genom att kontextualisera sådana handlingar kan de dock förstås även i termer av ett sexuellt självskadebeteende, vilket kan vara betydelsefullt att domstolen uttalar, exempelvis vid bedömningen av en *särskilt utsatt situation*.²²⁹ På detta vis kan sådana handlingar göras förståeliga utan att de måste hänföras till ”rationella” motiv.

---

²²⁶ Se Svea hovrätt mål B 2517-15; Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15.

²²⁷ Se avsnitt 1.6.1.

²²⁸ Se avsnitt 2.1.

²²⁹ Jämför Rung (2016) om att rekvisitet *särskilt utsatt situation* bör omfatta sexuellt självskadebeteende.

Även den mer strukturellt betingande definitionen av kontextualisering där individens handlande bör förstås mot bakgrund av strukturella maktförhållanden kan vara av betydelse vid bedömningen av sexuellt självskadande subjekt. Utifrån denna position går det nämligen, enligt Svallingson, att problematisera situationer vilka insinuerar samtycke men som, efter en analys av strukturella maktrelationer, visar sig vara något annat.²³⁰ Både bestämmelsen om *särskilt utsatt situation* och *våldtäkt mot barn* möjliggör visserligen en bedömning av situationen i dess helhet där faktorer som målsägandens låga ålder, mognad, allvarlig rädsla med mera kan beaktas.²³¹ Ändå kan det finnas anledning att närmare problematisera hur ålder och kön inverkar på situationen. Vilket utrymme finns det till exempel att tala om fullständig *frivillighet och ömsesidighet*²³² hos en minderårig målsägande i situationer där den tilltalades ålder, erfarenheter av sex samt genus kan innebära att denne har ett övertag? Här kan frågor om maktspel men även intimitet och anknytning vara av stor betydelse för en full förståelse av situationen.²³³

En analys av strukturella maktförhållanden skulle även kunna öppna upp för en analys av frågor om sex och makt och hur sex enligt Foucaults och Frankes teorier kan anses vara ett uttryck för makt. I förhållande till sexuellt självskadande beteende är diskussionen intressant då det kan konstateras att gränserna mellan sex, våld och makt inte alltid är helt tydliga. Både våldsamt och icke-våldsamt sex kan innebära smärta och den eventuella förnedringen det kan innebära att delta i oönskat sex kan vara tillräcklig för att skada självet.²³⁴ För att helt förstå sexuellt självskadande individers utsatthet bör maktaspekter av sex problematiseras, eventuellt utifrån bestämmelsen om *en särskilt utsatt situation*. Att problematisera dessa frågor skulle kunna innebära ett starkare skydd för självskadande subjekt över 15 år, vilka inte omfattas av bestämmelsen om våldtäkt mot barn.²³⁵

6.3 ...men även inskränkta utrymme för aktivitet

Beaktat det ovan redovisade kan jag inte nog understryka vikten av att inte fastna i moraliska föreställningar om vem som generellt sett är ”förnuftig” nog att fatta ”respektbara” beslut om sex. Även en person som i ett första skede velat skada sig själv måste kunna anses agera motståndskraftigt i ett

---

²³⁰ Se avsnitt 1.6.1.

²³¹ Se avsnitt 2.3 och 2.4.

²³² Främst i diskurserna om våldtäkt mot barn.

²³³ Jfr avsnitt 1.6.1.

²³⁴ Jfr avsnitt 1.5.1 och 2.1.

²³⁵ Betydelsen av en särskilt utsatt situation och behovet av ett starkare skydd för barn mellan 15–18 år med denna typ av självskada har bland annat lyfts av Rung (2016) och Wegerstad (2015).

senare skede. Sexuellt självskadebeteende innebär ingen inneboende irrationalitet hos subjektet.²³⁶ I diskurser där subjektets handlande uteslutande förpassas till ett självskadebeteende riskerar vi, i linje med Laceys resonemang, att låsa fast deras sexualitet och kroppar vid vissa essentialistiska föreställningar.²³⁷ Utifrån det ovan redovisade går det att argumentera för att det självskadande subjektet kanske inte, vilket Lacey flaggar för, riskerar att konstrueras efter stereotypa föreställningar om passivitet och utsatthet, eftersom de i stor utsträckning porträtteras som aktiva. Vid en närmare undersökning av materialet går det dock att peka på att även självskadande subjekt riskerar att, en bit in i händelseförloppet, tillskrivas en position där de inte längre förväntas/kan agera.

Det går nämligen att argumentera för att de undersökta straffrättsliga och förvaltningsrättsliga diskurserna i någon mån bidrar till det som Marcus och Kristjansdottir beskriver som ”The Gap”. Inom de förvaltningsrättsliga diskurserna går det att peka på resonemang där den unges risktagande kausalt förväntas leda till ett övergrepp. Här utgår resonemangen från att den unges riskbeteende ovillkorligt leder till ett övergrepp, inte att beteendet *riskerar* att leda till ett övergrepp. Så är exempelvis fallet när domstolen konstaterar att ”[den unga] försätter sig i allvarliga situationer där hon blir sexuellt utnyttjad av äldre män [...]”²³⁸. Även inom de straffrättsliga diskurserna förekommer resonemang om hur vissa normbrytande beteenden, vilka skulle kunna tolkas som *en risk för sexualhandling*, exempelvis att erbjuda sexuella tjänster, också direkt förväntas leda till en sexualhandling. Det som saknas här är en diskussion om frågor om motstånd och ånger. Till viss del konstrueras det självskadande subjektet med andra ord som å ena sidan aktivt (då denne söker upp sina förövare) men ges i nästa skede litet utrymme för motstånd och ånger.

6.4 En flexibel tolkning av subjektet

Mot bakgrund av det ovan redovisade är det, liksom flera av de redovisade författarna pekat på, av vikt att kunna beakta bakomliggande strukturer/kontexter samtidigt som vi ser att individen både kan och kommer att vara en individuell aktör.²³⁹ I situationer med sexuellt självskadande subjekt kan detta tolkas som att subjektets handlingar varken bör tolkas som ett *fullständigt uttryck för frivillighet* eller motsatt, enkom som ett uttryck för en inneboende irrationalitet hos subjektet; det senare med risk för att handlingar av motstånd och ånger inte ges plats. Denna bedömning kräver en *flexibel tolkning* av subjektet. I förhållande till frågor om frivillighet blir det

---

²³⁶ Jfr avsnitt 1.6.3.

²³⁷ Se avsnitt 1.6.2.

²³⁸ Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15, s. 7.

²³⁹ Se avsnitt 1.6.3.

dessutom viktigt, vilket förespråkas av Andersson, att vidare utveckla förståelsen av offer med aktörskap utan att den tilltalades skuld för den delen försvinner.²⁴⁰

Det går avslutningsvis att argumentera för att den ”felkälla” som Westerstrand identifierat med kontextualisering där vissa typer av våld, för att göras förståeligt, konstrueras som ett *svar på ett normbrott* från kvinnans sida²⁴¹ till viss del även går att identifiera i de diskurser jag undersökt ovan, men där utan att någon kontextualisering av situationen enligt min uppfattning skett. Begreppet kontextualisering används på delvis skilda sätt i våra respektive undersökningar. Jämförelsen är ändå intressant då den i någon mån, oavsett hur vi väljer att benämna problemen, tyder på att värderingar av underordnade grupper handlanden i slutändan alltid är beroende av rättstillämparens kunskap och förståelse av världen. Av vikt blir därför att synliggöra den kunskap och de utgångspunkter som rättstillämparen utgår ifrån. Detta bland annat för att, som Bergström och Ekström skriver, förstå enskilda individers handlingsutrymmen inom den rättsliga disciplinen.²⁴² Först när vi synliggör denna blir det möjligt att förespråka en utvecklad kunskapsyn och en ökad förståelse för sexuellt självskadebeteende inom rättsväsendet.

Inom den förvaltningsrättsliga disciplinen skulle detta kunna få betydelse vid bemötandet av ungdomar som blir föremål för tvångsvård, en av samhällets mest ingripande åtgärder. Även om diskurserna följer utformningen av 3 § LVU går det att problematisera de signaler som rättsväsendet sänder till dessa ungdomar i de fall där sexuella övergrepp enbart konstrueras som en följd av ungdomarnas eget risktagande utan att deras mående lyfts in som en förklaring. Detta innebär inte nödvändigtvis att bedömningarna av vad som anses vara ett *socialt nedbrytande beteende* bör eller ska ändras, bara att resonemangen om hur den icke-önskvärda situationen uppstod, kan nyanseras. Eventuellt går det att blicka bortom LVU:s gränser och fråga sig hur domstolen konstruerar andra subjekt inom den förvaltningsrättsliga disciplinen, till exempel individer vilka vårdas enligt lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Hur talar domstolen om dessa individer? Vilka likheter och skillnader finns det i förhållande till självskadande subjekt som blir föremål för LVU?

Inom den straffrättsliga disciplinen, avslutningsvis, är ökad kunskap om sexuellt självskadebeteende också eftersträvansvärt. Att, som domstolen tenderar att göra i några av de utvalda målen, endast diskutera självskador i yttre form är inte tillräckligt för en full förståelse av situationen. Att även uppmärksamma sexuellt självskadebeteende skulle kunna utveckla

---

²⁴⁰ Se avsnitt 1.6.3.

²⁴¹ Se avsnitt 1.6.2.

²⁴² Se avsnitt 1.6.1 och 1.5.2.

förståelsen av vad det innebär att befinna sig i en *särskilt utsatt situation*, vilket framförts av bland andra Rung.²⁴³ Vi bör därför, för att låna ett resonemang från folkrätten, se den nya sexualbrottslagstiftningen som en pågående diskussion om sexuell integritet oavsett genus, psykisk ohälsa m.m., och inte som ett mål i sig.²⁴⁴

---

²⁴³ Se avsnitt 1.3.

²⁴⁴ Jfr. Mutuas resonemang om hur mänskliga rättigheter inte bör betraktas som slutliga och ett mål i sig själva, Mutua (1996) 653 f.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2016:42 Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.

SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten

Propositioner

Prop. 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar

Prop. 2004/05:45 en ny sexualbrottslagstiftning

Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning

Prop. 2017/18:177 En sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet

Övrigt riksdagstryck

bet. 2012/13:JuU20 En skärpt sexualbrottslagstiftning

rskr. 2012/13:234

bet. 2017/18:JuU29 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet

rskr. 2017/18:302

Otryckta källor

Samtal med Sofia Åkerman, doktorand och författare, om det subjektiva momentet i sexuellt självskadebeteende den 14 maj 2019.

Elektroniska källor

Bäcklund m.fl., Brottsbalken en kommentar. Del 1, (1-12 kap.): brotten mot person och förmögenhetsbrotten, (2018-11-09 Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentar till 6 kap. 1 § brottsbalken, besökt 2019-03-12.

Kristjansdóttir, Li, ”Sex som självskada får kritik”, *Fria Tidningen* 2016-10-27, <<http://www.fria.nu/artikel/125312>>, besökt 2019-03-07.

Regeringskansliet: Fattas yttrande över betänkandet SOU 2016:60 ett starkare skydd för den sexuella integriteten, <<http://www.regeringen.se/48fe4d/contentassets/27fbc56ce384dc4b5db2d1fe22d8e62/42.-fatta.pdf>>, besökt 2019-03-13.

RFSU: BDSM, <<https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/satt-att-ha-sex/bdsm/>>, besökt 2019-04-09.

Rung, Nina, ”Sex som självskada kräver ändrad lagstiftning”, *SvD* 2016-05-20, <<https://www.svd.se/sex-som-sjalvskada-kraver-andrad-lagstiftning>>, besökt 2019-03-13.

Socialstyrelsen: Statistik om skador och förgiftningar <<https://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikefteramne/skadorochforgiftningar>>, besökt 2019-04-29.

Wegerstad, Linnéa, ”Experten: Tonåringar saknar skydd i lagen”, *Expressen* 2015-05-23, <<https://www.expressen.se/nyheter/experten-tonaringar-saknar-skydd-i-lagen/>>, besökt 2019-05-22.

LITTERATUR

Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, 1. uppl., Diss. Lund : Univ., 2004, Lund, 2004.

Andersson, Ulrika, ’Våld mot kvinnor i straffrätten: utsatta individer i strukturell och diskursiv belysning’, i: Svensson, Eva-Maria, Andersson, Ulrika, Brækhus, Hege, Burman, Monica, Hellum, Anne, Jørgensen, Stine, & Pylkkänen, Anu, (red.), *På vei : kjønn og rett i Norden*. Göteborg 2011 s. 404-419.

Andersson, Ulrika & Mattsson, Titti, *Ungdomar i gäng: social- och straffrättsliga reaktioner*. 1. uppl., Malmö, 2011.

Andersson, Ulrika, ’En för alla - alla för en? Individualisering och kontextualisering i hovrätternas prövning av ungdomars grupprelaterade gärningar’, i: Nordlöf, Kerstin (red.), *Argumentation i nordisk straffrätt*. 1. uppl., Stockholm, 2013.

Andersson, Ulrika, ’Harmed selves harming others: Vulnerable subjects in criminal legal proceedings’ *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 2017 s. 553-561.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Uppsala, 2013.

Asp, Petter & Nilsson, Göran, *Brottsbalken 6 kap.: en kommentar*, Karnov Group, Stockholm, 2018.

Bergström, Göran och Ekström, Linda 'Tre diskursanalytiska inriktningar' i: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4 uppl., Lund, 2018.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 'Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys' i: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4 uppl., Lund, 2018.

Bladini, Moa, *I objektivitetens sken: en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*, Diss. Lund: Lunds universitet, 2013, Göteborg, 2013.

Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Diss. Umeå: Umeå universitet, 2007, Uppsala, 2007.

Butler, Judith, 'For a Careful Reading', i: Benhabib, Seyla, *Feminist contentions: a philosophical exchange*. New York, 1995.

Christie, Nils, 'The Idealiska offret', i: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund 2001.

Ekman, Inger, *Självskadande handlingar: ungdomars berättelser: kontextualisering av ett medikaliserat socialt fenomen*, Institutionen för socialt arbete, Diss. Umeå: Umeå universitet, 2018, Umeå, 2018.

Fineman Albertson, Martha, 'The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition', *Yale Journal of Law and Feminism* 2008 s. 1-24.

Foucault, Michel, *Sexualitetens historia 1: viljan att veta*. Göteborg, 2002.

Franke, M., Katherine, 'Theorizing Yes: An Essay on Feminism, Law, and Desire, Feminist and Queer Legal Theory: Intimate Encounters, Uncomfortable Conversations', i: Fineman, Martha Albertson, Jackson, Jack E. & Romero, Adam P. (red.), *Feminist and queer legal theory: intimate encounters, uncomfortable conversations*. Farnham, 2009.

Franke, M., Katherine: 'Putting Sex to Work', i: Brown, Wendy & Halley, Janet (red.), *Left Legalism/Left Critique*. Durham 2002.

- Fredlund, Cecilia, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela, Jonsson, Linda & Wadsby, Marie, 'Self-reported frequency of sex as self-injury (SASI) in a national study of Swedish adolescents and association to sociodemographic factors, sexual behaviors, abuse and mental health' *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2017.
- Fredlund, Cecilia, *Adolescents Selling Sex and Sex as Self-Injury*. Linköping University, Department of Clinical and Experimental Medicine, Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2019, Linköping, 2019.
- Fridström Montoya, Therése, *Homo juridicus: den kapabla människan i rätten*. 1 Uppl., Uppsala, 2017.
- Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*. 1. uppl., Lund, 2009.
- Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, *Genusrättsvetenskap*, 2 uppl., Lund, 2018.
- Jenstav, Malin & Wåhlstrand, Tove, *Stopp! se mig, hör mig, tro mig!: en handbok i bemötande av tjejer som har sex som självskadebeteende*. Stockholm 2015.
- Jenstav, Malin & Meissner, Malin, *Jag önskar att jag vågat prata med någon: om att få stöd och hjälp ur ett sexuellt självskadebeteende*. Stockholms 2016.
- Johansson, Märta C, 'Att göra ett ansvarigt sexköp: uppsåts- och oaktsamhetsbedömningar vid underårighet i fall av människohandel, koppleri och sexköp.' *SvJT* 2012 s. 219-256.
- Jonsson, Linda & Lundström Mattsson, Åsa, *Unga som skadar sig genom sex*. Stockholm 2012.
- Lacey, Nicola, 'Unspeakable subjects, impossible rights: sexuality, integrity and criminal law, *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 1998, s. 47-68.
- Lacey, Nicola, 'Violence, Ethics and Law. Feminist Reflections on a Familiar Dilemma', i: James, Susan & Palmer, Stephanie (red.), *Visible women: essays on feminist legal theory and political philosophy*. Oxford, 2002.
- Lernestedt, Claes, *Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten*, Uppsala, 2010.
- Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy (red.), *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner*. 1 uppl., Stockholm, 2017.

MacDonald, Gayle Michelle, 'In Absentia: Women and the sexual as a social construct in law', i: MacDonald, Gayle Michelle, Osborne, Rachel L. & Smith, Charles (red.), *Feminism, law, inclusion: intersectionality in action*. Toronto, 2005.

Marcus, Sharon, 'Fighting Bodies, Fighting Words: A Theory and Politics of Rape Prevention', i: Butler, Judith & Scott, Joan Wallach (red.), *Feminists theorize the political*. New York, 1992.

McCluskey, T., Martha, 'How Queer Theory Makes Neoliberalism Sexy', i: Fineman, Martha Albertson, Jackson, Jack E. & Romero, Adam P. (red.), *Feminist and queer legal theory: intimate encounters, uncomfortable conversations*. Farnham, 2009.

Mutua, Makau W., 'The Ideology of Human Rights', *Virginia Journal of International Law* 1996 s. 589-658.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*. 4 uppl., Stockholm, 2018.

Schlytter, Astrid, *Kön och juridik i socialt arbete: tillämpningen av 3 § LVU på länsrättsnivå*. Lund, 1999.

Sutorius, Helena, *Bevisprövning vid sexualbrott. 2.*, omarb. och uppdaterade uppl., Stockholm, 2014.

Svallingson, Ulrika 'För alla lika olika – cripteoretiska avslöjanden av den faktiska människans frånvaro i sexualstraffrätten.' *Juridisk Publikation* 2013 s. 295- 321.

Wegerstad, Linnea, 'Om erotik, makt och sexualbrottens sexualiteter', i: Svensson, Eva-Maria, Andersson, Ulrika, Brækhus, Hege, Burman, Monica, Hellum, Anne, Jørgensen, Stine, & Pylkkänen, Anu, (red.), *På vei : kjønn og rett i Norden*. Göteborg 2011 s. 273-297.

Wennberg, Suzanne, Träskman, Per Ole & Leijonhufvud, Madeleine: *Brottsbalken en kommentar, Del 1 (1–12 kap) Brotten mot person och förmögensbrotten m.m.* Stockholm 2017.

Westerstrand, Jenny, 'Kontextualiseringens svåra konst: Kunskap, kön och förbindelselinjer i en förundersökning om hedersvåld', *Sociologisk forskning*. 2017 s. 209-232.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*. Lund, 2000.

Young, Iris Marion, *Att kasta tjejkast: texter om feminism och rättvisa*. Stockholm, 2000.

Øverland, Svein, *Självskadande beteende*. Lund, 2010.

Rättsfallsförteckning

NJA 2004 s. 176.

NJA 2006 s. 79.

RÅ 2010 ref 24.

Brottmål

Norrköpings tingsrätt mål B 1297-13, dom 2013-10-30.

Göta hovrätt mål B 3190-13, dom 2014-03-03.

Linköpings tingsrätt mål B 997-14, dom 2014-06-23.

Göta hovrätt mål B 1998-14, dom 2014-08-13.

Stockholms tingsrätt mål B 15804-14, dom 2015-02-27.

Svea hovrätt mål B 2517-15, dom 2015-05-19.

Stockholms tingsrätt mål B 16050-14, dom 2015-06-26.

Svea hovrätt mål B 6051-15, dom 2015-09-09.

Skaraborgs tingsrätt mål B 3640-15, dom 2015-12-29.

Göta hovrätt mål B 277-16, dom 2016-09-09.

Norrälje tingsrätt mål B 68-17, dom 2017-04-10.

Svea hovrätt mål B 3994-17, dom 2017-06-15.

Gotlands tingsrätt mål B 552-16, dom 2018-08-06.

Svea hovrätt mål B 8143-18, dom 2018-12-20.

Uppsala tingsrätt mål B 4530-18, dom 2019-04-26.

Förvaltningsrättsliga mål

Förvaltningsrätten i Linköping mål 7303-14, dom 2014-12-05.

Förvaltningsrätten i Umeå mål 2084-15, dom 2016-01-11.

Kammarrätten i Sundsvall mål 96-16, dom 2016-03-23.

Förvaltningsrätten i Jönköping mål 5867-16, dom 2017-01-18.

Förvaltningsrätten i Jönköping mål 3352-18, dom 2018-08-29.

Förvaltningsrätten i Jönköping mål 4651-18, dom 2018-10-17.

Kammarrätten i Jönköping mål 3055-18, dom 2019-01-23.

Förvaltningsrätten i Stockholm mål 24102-18, dom 2018-12-14.

Kammarrätten i Stockholm mål 78-19, dom 2019-02-20.

Förvaltningsrätten i Jönköping mål 646-19, dom 2019-03-22.